

JMG

Kandidatuppsats i journalistik

2020-01-09

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation

www.jmg.gu.se

Journalistiska arbetsmetoder - legitima eller kontroversiella?

En kvalitativ studie av hur undersökande journalister förhåller sig till journalistiska metodval i förhållande till etiska riktlinjer

Författare: Julia Emnell och Johanna Simonsson

Handledare: Emil Östlund

Kursansvariga: Mathias A. Färdigh & Marina Ghersetti

GÖTEBORGS UNIVERSITET
JOURNALISTIK, MEDIER OCH KOMMUNIKATION

Abstract

- Title:** Journalistiska arbetsmetoder - legitima eller kontroversiella?
- Authors:** Julia Emnell and Johanna Simonsson
- Subject:** Undergraduate research paper in journalism studies, media and communication (JMG), University of Gothenburg
- Term:** Fall 2019
- Supervisor:** Emil Östlund, JMG, University of Gothenburg
- Pages/words:** 57 pages/20 080 words words (including abstract and appendix)
- Purpose:** The main purpose of the study is to examine how investigative journalists motivate and legitimize their method choices in relation to professional ethical rules. The study has a qualitative approach and central to the empirical material from interviews with journalists. The study is aimed at both the public and journalists.
- Method:** Qualitative in-depth interviews with swedish investigative journalist.
- Procedure:** Eight interviews with investigative journalists were transcribed and analyzed using the theory of consequence neutrality and the social responsibility theory. Previous research on journalism's social benefits and controversial methods was also used among others to analyze the empiricism in the study.
- Results:** The results of the study show that the journalists in the study believe that it is of the utmost importance to explain why certain methods are used. That careful consideration must always be made and that one can clearly justify journalistic method choices. By doing this, journalists can also legitimize the method choices. All journalists believe that method choice is a major responsibility for maintaining journalism, and it can therefore be concluded that investigative journalists must always to some extent consider the consequences of whether individuals can be subjected to exposure after a publication. Thus, it is an extremely difficult balancing act investigative journalists face when it comes to considering people's integrity and fulfilling the primary mission of investigative journalism: to examine power.
- Key words:** Journalism, ethics in journalism, investigative journalism, unconventional methods, integrity, objectivity.

Tack!

Till att börja med vill vi rikta ett stort tack till journalisterna som har ingått i den här studien och har gjort vår undersökning möjlig. Tack Peter Bagge, Sophia Djiobaridis, Håkan Enmark, Fredrik Laurin, Maria Ridderstedt, Lars-Göran Svensson, Christian Ströberg, Daniel Velasco och Katia Wagner för det varma mottagandet som vi fick på samtliga redaktioner, och för att ni med så stort engagemang och hjärta berättade om ert arbete. Utan er hade vi inte kunnat få ihop den här studien. Vi vill även rikta ett stort tack till Carolina Jemsby som också intervjuades för den här studien. Oturligt nog spelade vi inte in intervjun och valde därmed att inte ha med den.

Vi önskar er alla lycka till i framtiden med ert viktiga arbete!

Julia Emnell & Johanna Simonsson

Göteborg, December 2020

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Problemformulering	7
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Uppsatsens disposition	9
1.4 Begreppsdefinition	10
Undersökande journalistik	10
2. Etiska riktlinjer	10
2.1 Spelreglerna	10
2.2 Programreglerna	12
3. Tidigare forskning	13
3.1 Behovet och olika former av granskande journalistik	13
3.2 Kontroversiella metoder	14
3.3 Med vilken rätt?	15
3.4 Legitimitet	16
3.5 Sammanfattning av tidigare forskning	17
4. Teoretiskt ramverk	19
4.1 Konsekvensneutralitet	19
4.2 Den sociala ansvarsteorin	20
4.3 Medicetik	21
5. Metod	22
5.1 Datainsamling	22
5.2 Urval och avgränsningar	23
5.3 Etiska riktlinjer	25
5.4 Diskussion	26
6. Validitet och reliabilitet	27
6.1 Validitet	27
6.2 Reliabilitet	28
7. Resultat och analys	30
7.1 Undersökande journalisters uppfattning om journalistikens samhällsnytta	30
7.2 Undersökande journalisters uppfattning om vilka metoder som bör användas med försiktighet i arbetet	32
7.3 Hur legitimerar undersökande journalister användande av metoder som bör användas med försiktighet?	39
8. Sammanfattande slutsatser och diskussion	43
8.1 Undersökande journalisters uppfattning om varför det är viktigt att granska myndigheter och makthavare	44
8.2 Undersökande journalisters uppfattning om vilka metoder som bör användas med försiktighet	45
8.3 Legitimering av undersökande journalisters arbete	47

<i>8.4 Studiens tillförlitlighet och övriga reflektioner.....</i>	<i>49</i>
9. Förslag till vidare forskning.....	50
10. Referenser	52
11. Bilaga 1: Intervjuguide	54
12. Bilaga 2: Informationsbrev.....	56

1. Inledning

Under de senaste decennierna har missförhållanden i Sverige, såsom tjänstemäns maktmissbruk och myndigheters oegentligheter, avslöjats tack vare undersökande journalistik. Den undersökande journalistiken är dels viktig för att den bidrar till ett informationsflöde i samhället som befolkningen behöver för att kunna ta ställning i olika frågor och dels för att den bidrar till att förändringar sker i samhället. Jesper Strömbäck, professor i journalistik och politisk kommunikation vid Institutionen för Journalistik, medier och kommunikation (JMG), menar att den undersökande journalistiken utmärks av att den bevakar och lyfter fram missförhållanden i samhället (Strömbäck, 2003). Om det inte handlar om missförhållanden på något sätt menar Strömbäck att journalistiken inte är undersökande. Den undersökande journalistiken skiljer sig på så vis mot traditionell nyhetsjournalistik och "snabba nyheter" (Häger, 2014). Den undersökande journalistiken fördjupar sig i samhällsnyttiga händelser och fenomen under långa perioder och är därav en eftertraktad form av journalistik eftersom den väcker starka reaktioner, känslor, åsikter och engagemang hos allmänheten. Eftersom den undersökande journalistiken ofta behandlar ämnen som är känsliga och besvärande för både enskilda personer och myndigheter, är det ett svårt och omfattande arbete. Att granska en myndighet innebär i många fall murar av sekretess och att granskningsobjekt är motvilliga att låta sig intervjuas. Nils Hanson, tidigare ansvarig utgivare på *Uppdrag Granskning*, definierar undersökande journalistik som: "En granskning på eget initiativ för att publicera uppgifter av stort allmänintresse som annars inte skulle komma fram" och för den som vill åt en tuffare definition menar han att det går att tillägga: "... och som någon försöker dölja" (Hanson, 2009, s. 5). Med det sagt, är den undersökande reporterns uppgift att ta fram en bild av något problematiskt som inte tidigare har utforskats. Reportern ska sedan sammanställa informationen och förmedla den vidare till allmänheten som, utan den undersökande journalistiken, inte skulle fått ta del av händelsen. Journalisters uppgift att granska makten är och förblir således den undersökande reporterns främsta uppdrag. I den här uppsatsen utforskar vi hur undersökande journalister tänker när det gäller arbetsmetoder i förhållande till yrkesetik. Hur motiverar undersökande journalister olika metoder och när används dessa? Finns det metoder som inte bör användas?

1.1 Problemformulering

Eftersom den undersökande journalistikens främsta uppdrag är att granska makten innebär det i praktiken att den undersökande reporterens arbete präglas av att på olika sätt få fram svåråtkomlig information. Det faller därmed naturligt att journalisters arbete och tillvägagångssätt ofta ifrågasätts. Vanlig kritik som förekommer mot journalister är att de inte har varit tillräckligt objektiva och att reportage är vinklade och därmed gynnar ett visst intresse eller att citat är tagna ur sitt sammanhang, vilket inte ger en rättvis bild ur ett helhetsperspektiv. Vid Lunds universitet har en kandidatuppsats om socialsekreterares upplevelser av att granskas av media gjorts. I den förekommer bland annat kritik mot media att bilden som förmedlas till allmänheten av Socialtjänsten ofta var förenklad och onyanserad (Bengtsson & Jerre Andersson, 2014). Socialsekreterarna som ingick i studien upplevde att journalisters sätt att måla upp Socialtjänsten ibland var förvriden och skapade en negativ bild av myndigheten som inte stämde överens med verkligheten. Detta eftersom de ansåg att journalister valde att måla upp en situation på ett sätt som var mer dramatisk och överdriven än vad som faktiskt hade inträffat.

Nils Hanson (2009) menar att den undersökande journalistiken ibland kräver okonventionella metoder för att kunna granska makten, som inte själva skyr några medel för att undvika att bli granskade. Hanson definierar ett antal praktiker som exempelvis dolda inspelningar och att gå undercover som okonventionella, men han menar också att sådana metoder kan vara nödvändiga för att komma åt information.

Journalistförbundets Spelregler för press, radio och tv (Journalistförbundet, 2019), som beskrivs mer utförligt under Etiska riktlinjer (se avsnitt 2) i den här studien, har formulerat ett antal förhållningssätt som journalister ska förhålla sig till i sitt arbete. Samtidigt skriver Hanson att det finns etiskt vanskliga tillvägagångssätt som journalister ibland måste använda för att komma åt makten när myndigheter trilskas (Hanson, 2009). Han skriver också att det råder skilda meningar inom journalistkåren om vilka metoder som går att använda i olika fall. Bland annat beskriver han hur man som journalist kan använda sig av hemliga källor för att komma åt missförhållanden som man annars inte hade kunnat komma åt (ibid.). Han skriver också om hur dolda ljudupptagningar och inspelningar kan vara ett sätt att få fram information, trots att det framgår att metoder som dessa ska användas med stor försiktighet i Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019). Utifrån Hansons resonemang går det att tolka att en del okonventionella metoder på så sätt blir legitima för att komma åt information, om än inte för alla journalister.

Det går att problematisera förhållandet mellan den undersökande journalistikens uppgift att granska myndigheter i förhållande till lagstiftning samt de yrkesetiska regler som formuleras i

Spelregler för press, radio och tv (Journalistförbundet, 2019) och Programreglerna för Sveriges Radio (2014). Varför är det särskilt viktigt att granska myndigheter och ställa makthavare till svars? Finns det särskilda svårigheter att bedöma i vilka avseenden okonventionella metoder och knep är legitimt att använda som Hanson (2009) skriver om? Detta då man å ena sidan ska iaktta försiktighet som journalist och respektera en enskild individs integritet enligt Journalistförbundets publicitets- och yrkesregler (2019). Å andra sidan är man i vissa fall villig att använda okonventionella metoder som Hanson (2009) beskriver i sin handbok för att komma åt missförhållanden? Mot denna bakgrund har vi med vår studie försökt förstå hur undersökande journalister resonerar kring metodval i förhållande till publicitets- och yrkesetiska regler i arbetet. Studien riktar sig både till journalister och till allmänheten då vi anser att det är av stort värde att ta del av erfarna journalisters resonemang när det gäller metodval. Studien har på så vis inomvetenskaplig relevans eftersom den dels bygger på tidigare forskning om journalistiska metodval och dels på empirin som presenteras i den här studien (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017). Studien bidrar på så vis med ökad förståelse och kunskap gällande metodval i förhållande till yrkesetiska regler för journalister. Vår uppfattning är att det kan vara en svår bedömning och avvägning i arbetet när man ska avgöra vilka metoder som är lämpliga, och den här studien kan således vara till stor nytta för framtida journalister. Vidare har studien även utomvetenskaplig relevans eftersom den ger allmänheten insikt bakom resonemangen gällande journalistiska arbetsmetoder. Journalistikens uppdrag är att förse allmänheten med sanningsenlig information, och allmänheten förväntar sig att journalister förhåller sig till demokratiska riktlinjer. Vi anser därav att det är av stort värde för allmänheten att förstå hur erfarna journalister resonerar kring arbetsmetoder som kan vara etiskt problematiska vid svåra granskningar (ibid.). Avsikten med studien har varit att kartlägga resonemang om metodval och etiska ställningstaganden som förs av undersökande journalister.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur undersökande journalister motiverar och legitimerar sina metodval i förhållande till journalistförbundets etiska riktlinjer. Studien har en kvalitativ ansats och centralt ligger det empiriska materialet från intervjuer med journalister. Studien riktar sig både till allmänheten och journalister. Utifrån syftet har följande frågeställningar formulerats:

1. Varför anser undersökande journalister att det är viktigt att granska myndigheter och makthavare?
2. Vilka metoder anser undersökande journalister bör användas med försiktighet i sitt arbete?
3. I vilka sammanhang anser undersökande journalister att sådana metoder som bör användas med försiktighet är nödvändiga samt hur legitimerar de användandet av metoderna?

1.3 Uppsatsens disposition

I uppsatsens första del ges en introduktion till Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019) och Programreglerna (Sveriges Radio AB, 2014) i syfte att tydliggöra gemensamma beröringspunkter och skiljelinjer i regelverken och vilken betydelse som reglerna har för det journalistiska arbetet. Vidare följer, i uppsatsens andra kapitel, en genomgång av tidigare forskning som har gjorts på området eller knyter an till uppsatsens syfte. Därefter följer, i kapitel fyra, en genomgång av det teoretiska ramverk som vi har använt oss av för att bättre förstå uppsatsens ämne. I uppsatsens femte kapitel presenteras en metodgenomgång och en motivering av varför vi har valt en kvalitativ ansats. Kapitel sex utgörs av ett resonemang om studiens validitet och reliabilitet. I det sjunde kapitlet presenteras därefter studiens resultat av undersökningen och en analys av resultatet. Vi sammanfattar och diskuterar slutligen resultatet i uppsatsens åttonde kapitel, följt av förslag till vidare forskning i studiens nionde och sista kapitel.

1.4 Begreppsdefinition

Undersökande journalistik

I den här uppsatsen har vi valt att använda undersökande journalistik som begrepp. I Nationalencyklopedin definieras “undersökande” och “grävande” journalistik som att journalistikens syfte är att på ett mer grundläggande sätt än dagsjournalistiken belysa fenomen och avslöja oegentligheter (NE, 2020). Det finns alltså olika sätt att benämna journalistik vars syfte är att gröta ned sig mer djupgående i olika ämnen och fenomen under en längre tid. Oavsett om man kallar det för undersökande, grävande eller granskande journalistik så är innebörden av begreppen således detsamma. Anledningen till att vi har valt undersökande journalistik som begrepp beror på att det är den benämningen som vi upplever beskriver den här formen av journalistiskt arbete bäst. Eftersom begreppen har samma innebörd används de olika av intervjupersoner och författare som presenteras i den här studien. Vi kommer inte ändra hur våra intervjupersoner har valt att definiera begreppet, och inte heller hur andra författare uttrycker sig. Det innebär att både grävande och granskande journalistik som begrepp också förekommer i studien. I en del sammanhang kommer vi även själva använda oss av begreppet “granska” för att förklara hur undersökande journalister arbetar när de granskar en myndighet.

2. Etiska riktlinjer

I det här avsnittet presenteras först Spelreglerna som formulerats i Journalistförbundet (2019), följt av ett avsnitt om Programreglerna som är avsedda för journalister på Sveriges Radio (2014). Dessa regler har utformats av Journalistförbundet och Sveriges Radio och fungerar som ett komplement till radio- och TV-lagen.

2.1 Spelreglerna

Spelreglerna för press, radio och tv (Journalistförbundet, 2019) är en samling yrkesetiska regler som har utformats, dels för att skydda enskilda individer från lidande och dels för att förhindra en snävare lagstiftning om tryckfrihet. Detta eftersom Sveriges tryckfrihetsförordning idag är relativt liberal och när man formulerade Spelreglerna ville man förhindra att lagstiftningen stramades åt genom att komplettera yrkesetiska regler som journalister är skyldiga att förhålla sig till (Häger, 2014). Spelreglerna gäller i första hand pressen och titeln är därav något missvisande. Radio- och tv-bolagen ska visserligen förhålla sig till Spelreglerna men de har andra lagar och avtal som dem styrs av samt egna Programregler för etiska frågor (ibid.). För att kontrollera att

Spelreglerna efterföljs finns ett antal kontrollorgan som till exempel Pressombudsmannen och Pressens Opinionsnämnd som hanterar publicistiska övertramp. Yrkesetiska nämnden är en del av journalistförbundets verksamhet och hanterar yrkesetiska övertramp. Vidare finns även Granskningsnämnden för radio- och- tv som lyder under myndigheten för press, radio och tv, vars funktion är att hantera klagomål mot radio- och eller tv-program.

Eventuella överträdelser när det gäller publicistiska regler som hanteras av Pressombudsmannen eller Pressens Opinionsnämnd handlar om att journalister ska ge korrekta nyheter, vara generös med bemötande och respektera den personliga integriteten. Man ska också vara varsam med bilder, att publicera namn och respektera en individs privatliv samt inte manipulera bilder (ibid.). När det gäller eventuella överträdelser av etiska yrkesregler, som hanteras av Yrkesetiska Nämnden, går dessa till mångt och mycket i linje med de publicistiska reglerna. Skillnaden är att de yrkesetiska reglerna lägger tonvikt vid den journalistiska professionen i sig själv. Det handlar bland annat om journalistens integritet och att man inte ska använda sin ställning för egen vinning eller anskaffa material som frångår de regler som är formulerade. Man ska även vara försiktig med metoder som dolda inspelningar, och så vidare (Häger, 2014).

Spelreglerna är frivilligt uppsatta förhållningssätt av journalistkåren som kan beskrivas som en frivillig medieetik. Denna medieetik har vuxit fram i takt med den alltmer utbredda och omfattande föreställningen i samhället om mediernas sociala ansvar (Von Krogh & Svensson, 2019). Tydliga etik- och policydokument har utformats på redaktioner för att kunna utöva intern självkritik inom den egna institutionen men också ökad extern granskning för att kunna utkräva ansvar från andra. Desto starkare mediernas inre integritet är i form av att man är självkritisk stärker det även mediernas yttre integritet vilket underlättar för ansvarsutkrävandet vilket den undersökande journalistiken ofta kräver (ibid.). Detta eftersom en journalistisk institution som är självkritisk och förhåller sig till policy har en status och befogenhet i samhällets ögon att utkräva ansvar från andra makthavare och myndigheter. Sammanfattningsvis är alltså den frivilligt reglerade medieetiken och därmed Spelreglerna en central faktor för det som journalistiken bygger på: att vara trovärdig och därmed kunna uppfylla sitt syfte att verka för allmänheten.

2.2 Programreglerna

Trots att Spelreglerna som har presenterats ovan gäller för hela den journalistiska institutionen, har Sveriges Radio också formulerat en handbok med Programregler som gäller specifikt för radions programverksamhet (Sveriges Radio AB, 2014). Förordet i handboken är skrivet av Sveriges Radios VD Cilla Benkö där hon bland annat skriver: "I den här handboken hittar du riktlinjer och råd kring det som alltid har gällt för medarbetare på Sveriges Radio men också en del nya moment som tar hänsyn till dagens förutsättningar" (Sveriges Radio AB, 2014, s. 7). Vidare skriver hon att tempot i mediebranschen har förändrats och att det ställer ännu större krav på Sveriges Radios medarbetare. Handboken och Programreglerna är därav viktiga, oavsett hur lång erfarenhet man har av yrket. Programreglerna består av 21 avsnitt som innehåller bestämmelser om bland annat lagar och regler. Det står även om hur journalister ska förhålla sig till ansvar, upphovsrätt, kritik och hot, respekt för privatlivet, opartiskhet, oberoende, anonymitet och källskydd, etik och genomslagskraft, uppgiftslämnare och så vidare. I Programreglerna beskrivs även journalistiska arbetsmetoder. I dessa kan man läsa om arbetsmetoder som dold mikrofon, dold och kränkande fotografering, dold/falsk identitet samt hemliga inspelningar som har gjorts av andra, och så vidare. Gällande arbetsmetoder ska journalister på Sveriges Radio göra program som respekterar enskilda personers privatliv och integritet, vilket är förenligt med bestämmelserna i Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019). Det står också att journalister på Sveriges Radio ska visa respekt för enskilda människor även under produktionsarbetet. Programreglerna för Sveriges Radio stämmer till mångt och mycket överens med de regler och förhållningssätt i journalistiken som har formulerats i Journalistförbundets Spelregler (2019). Skillnaden är att Programreglerna är mer utförliga och formulerade för radioskapande. Reglerna har alltså framförallt tillkommit *utöver* Spelreglerna eftersom den snabbväxande digitaliseringen ställer större krav på journalister att få ut snabba nyheter. Detta samtidigt som de ska hålla sig till det journalistiska uppdraget att rapportera om sanna och relevanta nyheter. Programreglerna säkerställer således att det finns specifika riktlinjer för hur Sveriges Radios arbete ska gå till.

3. Tidigare forskning

Nedan kommer en överblick av den forskning som tidigare gjorts och som berör denna studies ämne. Först kommer tidigare forskning om behovet av undersökande journalistik samt den undersökande journalistiken som begrepp och dess innebörd. Detta följs av tidigare forskning om kontroversiella metoder. Därefter kommer ett avsnitt om journalistiska tillvägagångssätt och arbetsmetoder i *Uppdrag Granskning* som en forskare har studerat som en del av sin avhandling. Avslutningsvis kommer tidigare forskning om legitimitet.

3.1 Behovet och olika former av granskande journalistik

Jesper Strömbäck (2003) har skrivit rapporten *Medierna som fjärde statsmakten* vilken grundar sig på en teoretisk undersökning av begreppet "granskande journalistik" och vad det innebär. Rapporten är en del av ett forskningsprojekt som bedrivits av demokratiinstitutet, JMK och Stockholms Universitet och belyser granskande journalistik som begrepp och dess innebörd samt i viss utsträckning behovet av granskande journalistik. Strömbäck (2003) menar att den undersökande journalistiken utmärks av att den, på ett eller annat sätt, bevakar och lyfter fram missförhållanden i samhället. Handlar det inte om missförhållanden på något sätt menar han att journalistiken inte är undersökande. Vidare diskuterar han olika former av granskande journalistik och vilken betydelse metoder har för att journalister ska kunna beskriva händelser så nära verkligheten som möjligt. Strömbäck menar att den granskande journalistiken behövs eftersom andra centrala samhällsaktörer inte kan förväntas ge sanningslik och relevant information på samma sätt. Han använder politiker som exempel och att de som egna språkrör givetvis besitter mer information och kunskap om sina åsikter än vad en granskande journalist gör. Skillnaden är att de inte informerar om konsekvenser för den egna politiken och det är där den granskande journalistiken träder in. Strömbäck (2003) menar att man inte kan förvänta sig att myndigheter skulle rapportera om sina egna misslyckanden på samma sätt som den granskande journalistiken gör och det är därför den är viktig. Vidare skriver Strömbäck (2003) även om tre former av granskande journalistik i rapporten. Inledningsvis beskriver han den första formen vilken är självständig journalistisk granskning där journalisten själv gräver fram information som tidigare var okänd för allmänheten. Därefter beskriver han tolkande granskande journalistik som är vanlig vid nyhetsanalyser där journalisten sammanställer fakta och gör en grundlig analys av en redan befintlig granskning. Avslutningsvis beskriver han den tredje formen av granskande journalistik som handlar om att rapportera om andras granskningar och att dessa former av granskande journalistik, trots sina olikheter, kräver lika stor integritet och självständighet (Strömbäck, 2003).

Strömbäck beskriver dessa former som genuint granskande journalistik vilka utmärks av att den, som också tidigare har nämnts, är undersökande, faktabaserad och självständig samt att den är öppen i fråga om metoder, källor och tillvägagångssätt. Den här formen av journalistik är den som ska eftersträvas i syfte att uppfylla det journalistiska och demokratiska uppdraget. Det finns dock också sådan journalistik som Strömbäck beskriver som är kritisk utan att granska, nämligen den pseudogranskande journalistiken. Det är en journalistik som präglas av misstro och ett ifrågasättande förhållningssätt utan granskning. Det kan till exempel handla om falska nyheter eller att man använder källor med dolda agendor. Strömbäck menar att denna typ av journalistik avviker från det journalistiska uppdraget som ju är att rapportera om sanningsenlig och relevant information som medborgarna själva får ta ställning till (ibid).

3.2 Kontroversiella metoder

Monica Löfgren Nilsson, prefekt på Institutionen för Journalistik, medier och kommunikation (JMG), menar att det med jämna mellanrum har förts diskussioner på strukturell nivå kring regelverken som finns för hur journalister går till väga för att få fram material, och att dessa bör ses över (Löfgren Nilsson, 2012). Detta eftersom flera av de arbetsmetoder som väcker diskussioner inte finns reglerade. På grund av dess kontroversiella karaktär har det varit svårt för branschen att implementera nya regelverk eller ens ge förslag på hur ett annat regelverk kring arbetsmetoder hade kunnat se ut. Kontroversiella metoder kan å ena sidan äventyra allmänhetens förtroende till journalistiken men å andra sidan kan dessa metoder vara avgörande för att journalister ska kunna genomföra viktiga granskningar. En metod som har diskuterats är att uppträda under falsk identitet. Detta exemplifieras genom att beskriva hur en journalist kan iklä sig roller som hemlös, alkoholist på en psykiatrisk klinik eller en student på jakt efter ett hyresrum för att få tag på information. Den här metoden beskriver Löfgren Nilsson har blivit något av en symbol för undersökande journalistik och att den betraktas som en legitim metod hos de flesta journalister. I takt med internets framväxt har det även lett till en diskussion om falska identiteter på nätet. Dels eftersom det är lättare att åstadkomma en falsk identitet över nätet, och dels eftersom journalister inte konfronteras personligen med bedragarna som luras.

En annan metod som Löfgren Nilsson (2012) menar betraktas som kontroversiell är när journalister bryter igenom sekretess. Journalisters avslöjanden bygger ibland på att journalister tagit del av sekretessbelagda dokument och på olika sätt har kringgått myndigheters system vid sekretessbeläggningar. Meddelarfriheten och det faktum att journalister till viss del inte är bunden av sekretessen möjliggör den typen av undersökande journalistik. Enligt Löfgren Nilssons (2012) undersökning hävdar en del att det är journalisters plikt att bryta igenom sekretess, medan andra

menar att journalisters hantering av sekretessbelagt material är kontroversiell. I undersökningen framkommer även att det råder en utbredd acceptans inom journalistkåren när det gäller att ta del av sekretessbelagda dokument och det är även en inställning som har ökat de senaste åren. Majoriteten av journalisterna som ingick i Löfgren Nilssons studie ansåg att metoden är berättigad, dock endast om inga andra metoder står till buds.

Sammanfattningsvis framkommer av Löfgren Nilssons (2012) undersökning att metoderna som diskuterats både är moraliska och juridiska dilemman inom journalistiken. Det dominerande synsättet är dock att metoderna kan vara berättigade enstaka gånger men att det inte är metoder som bör användas utan eftertanke. Resultatet visar att det finns en stor försiktighet inom journalistkåren och att svåråtkomliga uppgifter bör vara av stor samhällsnytta för att metoderna ska kunna motiveras.

3.3 Med vilken rätt?

I sin avhandling *Den granskande makten* (2016) diskuterar Magnus Danielson hur granskningsobjekt gestaltas i *Uppdrag granskning*. Ambitionen med studien var att studera enskilda inslag i *Uppdrag granskning* utifrån vilka journalistiska tillvägagångssätt som förekommer och vilka maktrelationer som finns. Resultaten för undersökningen diskuterar specifika inslag i programmet men också granskande journalistik i en vidare bemärkelse. Studiens forskningsfrågor handlar bland annat om vilken typ av makt som granskas i *Uppdrag granskning* och inom vilka områden. Danielson (2016) skriver, likt Strömbäck (2003), om hur olika metoder i det granskande arbetet påverkar innehållet och framställningen av ett granskningsobjekt. Specifika metoder som använts i *Uppdrag granskning* inslag som till exempel användandet av dold kamera som maktinstrument diskuteras. Danielson (2016) menar att dold kamera som metod utifrån ett rättsperspektiv innebär att journalisten använder sig av ett tvångsmedel och således tar sig rätten att agera mot en persons vilja. Man tar sig även makten att bedöma och avgöra vilka åsikter som ska komma till uttryck och exponeras för offentligheten. Denna metod är enligt Danielson (2016) en social förhandling om den journalistiska institutionens befogenhet att kränka en persons integritet. Man kan därav säga att granskningsuppdraget definieras utifrån ett antal integritetskränkande praktiker för att komma åt orättvisor. I avhandlingen presenteras intervjuer som Danielson har genomfört med granskande journalister på *Uppdrag granskning*, där de bland annat resonerar kring frågor om hur journalister upplever att det är svårt att ställa ansvariga makthavare till svars i en del sammanhang. Detta då representanter för organisationer ibland försöker tillämpa olika strategier för att kringgå frågor istället för att lägga korten på bordet (ibid.). Vidare resonerar journalisterna kring vilken rätt de upplever att de har att använda olika metoder varibland diskussionen om dold

kamera uppkommer. Av svaren framkommer att matmakthavare som missbrukar sin makt måste avslöjas och att det finns ett samhällsligt ansvar om upprätthållande av lag och moral. Uppgiften anses vara så viktig att metoder som är integritetskränkande, i första hand dold kamera och falsk identitet, kan rättfärdigas och är legitimerade i vissa sammanhang. Detta när man anser att användande av till exempel dold kamera är den enda vägen att avslöja oegentligheter och ställa makthavare och myndigheter till svars (ibid.). Enligt Strömbäck (2003) är valet av journalisters metoder central för huruvida man lyckas beskriva en objektiv verklighet så nära och sann som är möjligt. Strömbäck menar även att självständighet respektive öppenhet om metoder, källor och tillvägagångssätt är centralt i den granskande journalistiken så att läsare och tittare självständigt kan tolka undersökningar och kontrollera sanningshalten i reportage. Utmärkande för den granskande journalistiken är således enligt Strömbäck att den är undersökande, faktabaserad, självständig, öppen i fråga om metoder, källor och tillvägagångssätt samt att den handlar om frågor om makt eller maktutövning (ibid.).

3.4 Legitimitet

Danielson (2016) menar att det finns två huvudkällor som är centrala för legitimeringen av den journalistiska institutionen: "parlamentariska-juridiska" och "hävdvunna" legitimeringsprocesser. Danielson har använt sig av dessa för att analysera *Uppdrag granskning* i sin avhandling, och det är även högst relevant för att analysera empirin i den här studien. Bertilsson (refererad i Danielson, 2016, s. 71) menar att den "parlamentariska-juridiska" legitimeringsprocessen kännetecknas av formaliserade regler och lagverk som har utformats vilka journalister är skyldiga att förhålla sig till. I en svensk kontext är Radio- och TV-lagen en sådan typ av legitimering. Den "hävdvunna" legitimeringsprocessen kännetecknas istället av vanemässiga handlingar, traditioner och olika typer av accepterade upprepningar som sanktioneras av publikens och samhällets förtroende för journalistiken. Genom att upprepa praktiker och ritualer som accepteras av allmänheten införlivas dessa i institutionen och integreras i verksamheten som legitima arbets- och tillvägagångssätt. En sådan social legitimeringsprocess beskriver Beetham (refererad i Danielson, 2016, s. 71) som en formerad legitimitet varav journalisten är berättigad att utöva en viss makt om det tjänar ett högre syfte och att utövandet rättfärdigas på moraliska grunder. Journalistiska metoder som kränker individers integritet är en typ av formerad legitimitet som journalister trots allt anser är berättigade i vissa fall. Vidare menar Beetham att en legitimitetsfaktor för den journalistiska institutionen i sig självt är att den redovisar resultat som överensstämmer med de förväntningar samhället har på dess maktutövning (ibid.). Ett känt talesätt inom journalistiken är att dess främsta uppdrag är att granska makten. Det är en förväntning på journalistiken som samhället har

vilket journalistiken måste upprätthålla för att bevara den journalistiska institutionens legitimitet.

Bertilsson beskriver (refererad i Danielson, 2016, s. 71) hur en institution kan skapa legitimitet i form av en inomdiskursiv processrätt, vilket innebär att en institution formulerar egna regler och förhållningssätt för att skapa legitimitet till sin praktik. Programreglerna (Sveriges Radio AB, 2014) och Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019) är sådana typer av informella sociala ritualer som har inrättats för att skapa medias legitimitet och förtroende inom den journalistiska institutionen. Sammanfattningsvis bygger medias legitimitet dels på att lagar och regler följs och dels genom formulerade inomdiskursiva regler som frivilligt har införlivats i den journalistiska institutionen. Ekström & Nohrstedt (refererad i Danielson, 2016, s. 71) menar att dessa bygger på etiska regler som har skapats genom en professionsetisk samsyn och föreställningen om ett gemensamt högre uppdrag. Detta utgör således en legitimeringsgrund för det journalistiska utövandet och är avgörande för samhällets förtroende till media.

3.5 Sammanfattning av tidigare forskning

Det som framkommer tydligt i den tidigare forskningen är att det finns ett behov av granskande journalistik och att den är nödvändig för att upprätthålla ett demokratiskt samhälle. Den granskande journalistikens främsta syfte är att rapportera om sann och relevant information och det ska göras självständigt, vara transparent och ställa makthavare och myndigheter till svars. Den journalistiska institutionen står som ensam aktör att självständigt granska myndigheter som inte kan förväntas ifrågasätta sin egen verksamhet på samma sätt. Med detta står granskade reportrar för en utmaning att beskriva verkligheten sanningsenligt och objektivt. Den journalistiska objektiviteten handlar om att välja rätt metoder för att undvika att material präglas av journalistens egna, eller andras tolkningar. Av forskningen framkommer att den granskande journalistiken ibland kan komma att kränka en persons integritet för att få fram information genom att använda metoder som dold kamera när det inte finns några andra sätt att få fram information. Strömbäck (2003) beskriver former av genuint granskande journalistik som innebär att läsare och tittare får ta del av all information i form av metoder och tillvägagångssätt, för att själva kunna bedöma sanningshalten av reportagen. Både användande och motiverande av metoder blir på så sätt viktiga i det granskande arbetet för att information ska förmedlas på ett sanningsenligt sätt och för att allmänheten själva ska kunna ta ställning till informationen. Samtidigt finns det, enligt Strömbäck (2003), den pseduogranskande formen av journalistik som kännetecknas av att kritisera utan att granska och därav står utanför det journalistiska uppdraget. I Danielsons avhandling (2016) framkommer utifrån intervjuerna med *Uppdrag granskning* journalister att det är nödvändigt att i en del sammanhang använda metoder som kan innebära

kränkning av en persons integritet men att det anses legitimt att exponera personer såtillvida att de besitter en maktposition. Vidare definierar Löfgren Nilsson (2012) att gå undercover och att bryta igenom sekretess som journalistiskt kontroversiella metoder. Detta eftersom det å ena sidan kan äventyra allmänhetens förtroende till journalistiken, men å andra sidan kan vara metoder som är avgörande för att journalister ska kunna genomföra viktiga granskningar. Det går av den tidigare forskningen att dra slutsatsen att granskande journalister anser att de bör använda metoder såsom dold kamera med försiktighet men att det ibland är nödvändigt. Journalister legitimerar sitt maktutövande genom att följa svensk lag men också genom att upprätta egna förhållningssätt. Spel- och Programreglerna är frivilligt formulerade principer av den journalistiska institutionen, vilket Bertilsson (refererad i Danielson 2016, s. 71) beskriver som legitimeringsprocesser i Danielsons avhandling. Dessa inomdiskursiva processer menar han är avgörande för mediernas förtroende och bygger till stor del på samhällets acceptans för journalistiken och en gemensam samhällelig ståndpunkt om att den bör och ska utövas. Utifrån den tidigare forskningen ges uppfattningen om att den granskande journalistiken är väl genomtänkt och motiverad, och att i sammanhang som den inte är det står den således utanför det journalistiska uppdraget. I nästa del av uppsatsen diskuterar vi det teoretiska ramverk som vi har använt oss av för att förstå hur undersökande journalister legitimerar metodval i förhållande till yrkesetiska regler i vår studie.

4. Teoretiskt ramverk

I det här avsnittet kommer olika teorier och begrepp redovisas. Teorierna kommer sedan användas för att analysera och förstå det empiriska materialet i denna studie. Först presenteras konsekvensneutralitet som begrepp följt av den sociala ansvarsteorin. Därefter kommer ett avsnitt om begreppet medieetik.

4.1 Konsekvensneutralitet

Konsekvensneutralitet har sin utgångspunkt i en platonsk och delvis upplysningsorienterad kunskapssyn som innebär att en journalist ska inta en neutral position i sitt arbete. Det innebär att en journalist ska stå neutral i förhållande till vem eller vad som gynnas eller drabbas av en nyhet om nyheten är sann och relevant. Ur en sådan ståndpunkt utgår man ifrån att det finns en objektiv sanning som man således förhåller sig till och arbetar efter. Om sanning är den kunskap som journalisten anser bör eftersträvas oavsett vilka konsekvenser den kan medföra individer, är det ett synsätt som är förenligt med Immanuel Kants (refererad i Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019) tankegångar om det praktiska förnuftet. Han menade att våra handlingar bör vara lika för alla och att människan ska handla på ett sådant sätt som kan upphöjas till allmän lag. Hammarlin & Wigorts Yngvesson (2019) menar att Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019) delvis är formulerade ur en sådan ståndpunkt. En konsekvensneutral journalistisk etik innebär att sanningen är den kunskap som ska eftersträvas, oavsett vilka hinder den står inför. Diskussionen om vad sanning faktiskt är i en vidare bemärkelse är det som skiljer olika teorier åt, men ur en konsekvensneutral utgångspunkt innebär sanning att allmänheten gemensamt har kommit överens om förhållningssätt som ska gälla för alla. Handlingar ska kunna upphöjas till allmän lag och Hammarlin och Wigorts Yngvesson (2019, s. 90–91) exemplifierar detta genom följande beskrivning:

Det finns sällan en enda bild av det som berättas. Men genom att sträva efter att inta en allmän position så kan journalisten öva sig i att tolka och praktisera det som kan upphöjas till allmän lag och därmed visa hänsyn gentemot enskilda vederbörande möter. Att vi som människor kompromisslöst bör följa vissa etiska principer har med våra handlingars konsekvenser att göra; vi vet aldrig vad resultatet blir. Så om vi anser att det är fel att ljuga finns egentligen inga undantag, oavsett konsekvenserna. För vem ska avgöra vad som är berättigat ett undantag?"

Med det sagt, innebär den neutrala ståndpunkten som journalist att förmedla information som representerar olika åsikter och ståndpunkter samt olika former av sanningar för olika människor. Kants (refererad i Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019) idé om att förmedla olika sanningar

innebär att det inte är upp till en enskild individ att avgöra vad som är sanningen. Genom att förmedla olika sanningar för olika människor bidrar journalister till att visa ett spektrum av olika uppfattningar. Enligt Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019) ska journalisten förmedla allsidig nyhetsförmedling, vilket innebär att man sammanställer information och låter alla sidor komma till tals. Detta oavsett vilken subjektiv uppfattning man har om en viss händelse eller ett visst fenomen. Journalisten har inte rätt att bedöma vad som är ett undantag i en viss situation och därmed utesluta en part att komma till tals. Enligt en konsekvensneutral utgångspunkt är en sådan handling förenligt med att ljuga vilket dränerar tilliten till journalistiken (ibid.).

4.2 Den sociala ansvarsteorin

Den tidigare beskrivna konsekvensneutraliteten och dess centrala poäng är att en nyhet som är sann och relevant bör publiceras oavsett vilka konsekvenser som nyheten kan tänkas föranleda. Enligt den sociala ansvarsteorin är istället en central utgångspunkt att journalister i högsta grad bör ta ansvar för publiceringar. Journalister ska även beakta vilka konsekvenser som kan medfölja av en publicering. Sanningsbegreppet som konsekvensneutraliteten bygger på får tillsammans med objektiviteten väja för värden som hänsyn, relevans och rättvisa i den sociala ansvarsteorin (Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019). Eftersom teorins utgångspunkt bygger på journalisters ansvarstagande kan det innebära att man får avstå från att publicera en nyhet för att uppnå eller motverka en viss effekt. Detta trots att en nyhet kan vara sann och relevant. Hammarlin och Wigorts Yngvesson (2019) menar att den sociala ansvarsteorin är den mest förekommande utgångspunkten i svensk journalistik. Trots att det finns olika varianter av hur den ges till uttryck väger värden som hänsyn, relevans och rättvisa alltid tyngre än sanning och objektivitet. Immanuel Kant (refererad i Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019) som var en förespråkare för konsekvensneutraliteten, belyste svårigheter med den sociala ansvarsteorin. Han menade att bristen med teorin om socialt ansvar är att journalister själva får bedöma vad som är rätt och fel. Om journalister ges utrymme att göra subjektiva bedömningar om vilka publiceringar som ska göras eller inte beroende på egen ideologi eller egna värderingar, kommer inte journalistiken att vara sann. Den kommer inte heller att vara rättvis (ibid.). Samtidigt menar förespråkare för den sociala ansvarsteorin att en redaktion eller en reporter ska kunna ha en uppfattning eller ståndpunkt i det journalistiska arbetet. På så vis kan journalister försvara vinklingar och arbetsmetoder genom att vara transparent gentemot läsaren. Det är hederligt att visa vilken ståndpunkt en journalist har och så länge som journalisten själv är medveten om sin ideologiska utgångspunkt och visar denna för sina läsare, ger det allmänheten möjlighet att själv värdera informationen och ta ställning (Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019). Normen om

objektivitet som är central i den konsekvensneutrala utgångspunkten är således inte önskvärd inom den sociala ansvarsteorin. Detta eftersom journalistiken bör ta ställning och därmed medverka till att förändra samhället samtidigt som den alltid beaktar och tar ansvar för vilka konsekvenser journalistiken kan föranleda. Spelreglerna präglas av teorin genom att journalister uppmanas att överväga konsekvenser för att inte skada enskilda personer såsom “överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor” och att journalister “ska visa särskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt” (Journalistförbundet, 2019). Även Programreglerna på Sveriges Radio (2014) präglas av den sociala ansvarsteorin i sitt formulerande av yrkesetiska regler. Bland annat genom att förespråka att “rapportera om människors privatliv ska enbart ske om det har ett oavvisligt allmänintresse” (Sveriges Radio AB, 2014). Spel- och Programreglerna präglas av en professionaliserad och rättslig form av etik som är gemensamt för alla och reglerna som formulerats präglas av drag från både konsekvensneutraliteten och ett socialt ansvarstagande. Enligt Hammarlin och Wigorts Yngvesson (2019) är inte en journalist som försvarar konsekvensneutralitet sämre rustad att tro på rättvisa eller visa hänsyn, trots att objektivitet och sanning är dess centrala utgångspunkt. På samma sätt är inte en journalist som förespråkar socialt ansvarstagande sämre på att berätta sanningen eller vara objektiv. En journalist kan arbeta utifrån utgångspunkter ur båda teorierna, trots att de skiljer sig åt.

4.3 Medieetik

Journalistikens förhållande till etik och ansvar formas dels utifrån religiösa och filosofiska grunder och dels utifrån professionella ambitioner och samhälleliga krav. Journalistförbundets Spelregler för press, radio och tv (2019) har inrättats i vad Von Krogh och Svensson (2019) beskriver som ett spänningsfält mellan medier och samhälle. Likaså har Granskningsnämnden för press, radio och tv inrättats vilket har resulterat i en institutionaliserad etik i det journalistiska arbetet. Det innebär att journalister måste anpassa sig efter gemensamt överenskomna yrkesetiska regler. Denna institutionaliserade etik går att likna med att “sitta i väggarna” på redaktioner såväl som i den individuella upplevelsen av den journalistiska professionen. Det ska vara en naturlig del av arbetet att förhålla sig till frivilliga etiska Spelregler inom ramen för vad som är acceptabelt enligt de regelverk som har inrättats, som till exempel Granskningsnämnden. Medieetik kan således beskrivas som en rad principer som vägleder journalister vid publicistiska beslut som står inför en avvägning mot samhällelig informationsnytta och individuell publicitetsskada för en person (ibid.).

5. Metod

5.1 Datainsamling

För att formulera den här studiens syfte började vi genom att göra en researchintervju. Vi intervjuade Katia Wagner som är en frilansjournalist med lång erfarenhet av undersökande journalistik. Under researchintervjun talade hon bland annat om svårigheter som föreligger när man som journalist granskar myndigheter där det råder sekretesslagstiftning. Idén om att intervju undersökande journalister och hur de resonerar kring metodval i förhållande till etiska riktlinjer kom därav till och studiens syfte och frågeställningar formulerades.

I syfte att besvara studiens frågeställningar ansåg vi att en kvalitativ metod lämpade sig bäst. Valet av metod motiverades av att vi var intresserade av hur journalisterna själva uppfattar och förhåller sig till yrkesetiska regler vid metodval. Genom kvalitativa intervjuer med åtta verksamma journalister kunde vi ställa djupgående frågor och på så sätt få en förståelse för hur varje enskild intervjuperson resonerade kring våra frågeställningar (Kvale & Brinkman, 2014). Under intervjuerna använde vi oss av en semistrukturerad intervjuguide (se bilaga 1). Det innebar att vi hade en intervjuguide som vi utgick från under intervjuerna för att säkerställa att vi ställde frågor som genererade svar på våra frågeställningar. Samtidigt var vi noga med att inte styra intervjun för mycket, utan var öppna för nya vändningar i samtalen och att vi eventuellt skulle behöva ställa spontana följdfrågor eller på olika sätt anpassa intervjun (Patel & Davidson, 2019). Intervjuguiden var utformad efter tre huvudsakliga teman:

1. Den granskande journalistikens samhällsnytta
2. Metodval
3. Legitimering

Majoriteten av intervjuerna kretsade kring det andra temat om metodval och vi upplevde att samtliga intervjupersoner resonerade öppet om sina tankar. Fem av intervjuerna gjordes på respektive intervjupersons arbetsplats medan tre av intervjuerna gjordes via telefon. Vi resonerar mer utförligt kring telefonintervjuerna i metodavsnittets diskussionsdel och motiverar varför vi valde att ha med dessa (se avsnitt 5:4).

Anledningen till att de fysiska intervjuerna gjordes på intervjupersonernas arbetsplatser var för att samtliga intervjupersoner valde det. Vi ville att intervjuerna skulle ske i en bekväm och naturlig miljö eftersom vi upplevde att det skulle generera reflekterande och ärliga svar på våra frågor. Arbetsplatserna var således en bra plats att utföra intervjuerna på. Alla åtta intervjupersoner godkände att vi spelade in intervjuerna.

Tre av intervjuerna gjordes i Stockholm och två av intervjuerna i Göteborg. Resterande tre intervjuer var telefonintervjuer. När intervjuerna var gjorda, transkriberade vi samtliga intervjuer så fort som möjligt. Detta eftersom vi hade intervjuerna färskt i minnet, och vi kunde på så sätt säkerställa att vi fick med viktiga detaljer i transkriberingen. Brinkmann & Kvale (2014) poängterar att transkribering är en tidsödande process men viktig för att det finns begränsningar i att komma ihåg språkbruk och formuleringar endast utifrån minnet. För att kunna transkribera materialet har vi därmed spelat in samtliga intervjuer som vi har med i studien. Empirin i den här studien utgörs således av våra inspelade intervjuer och transkriberingarna, vilka vi har använt oss av för att göra vår analys. För att undvika missförstånd eller misstolkningar har vi tagit hänsyn till sarkasm, pauser, skratt och den övergripande kontexten av intervjupersonernas svar och som Patel & Davidson (2019) poängterar är det viktigt att man inte ändrar intervjupersonens formuleringar i en transkribering. Vi har varit noggranna under transkriberingen såväl som under analysen att inte plocka saker ur sin kontext och att beskriva intervjupersonernas svar så som de har uttryckt sig.

5.2 Urval och avgränsningar

För att avgränsa oss valde vi att intervjua undersökande journalister. Detta eftersom journalister som arbetar med undersökande journalistik ofta arbetar med ett och samma reportage under en lång period. De undersöker även ofta svåra och känsliga fall. Vår tanke var därför att undersökande journalister mer sannolikt behöver använda olika typer av metoder för att komma åt information, och att de därav behöver reflektera över metodval mer frekvent än andra journalister. Vi valde av den anledningen etermedier samt att fokusera på "jättarna" inom undersökande journalistik vilka vi definierade som Sveriges Radios: *Ekots granskar* och *Kaliber* samt SVT:s *Uppdrag granskning* och TV4:s *Kalla fakta*. Vidare har vi gjort ett avsiktligt urval genom att kontakta personer, främst reportrar, som jobbar på dessa redaktioner. Vi intervjuade även tre redaktörer eftersom vi ville ha olika perspektiv och synsätt kring metodval och yrkesetiska regler i det journalistiska arbetet. Detta för att se om resonemangen skiljde sig åt beroende på vilken yrkesroll intervjupersonerna besitter.

Under urvalet förekom även en viss form av snöbollseffekt. Det innebär att vi rekommenderades journalister att intervjua av redan befintliga intervjupersoner i den här studien (Yin, 2013). Risken med snöbollsurval i en studie är att det inte genererar de mest lämpade intervjupersonerna utan att det görs av bekvämlighetsskäl. När det gäller intervjupersonerna som vi hänvisades till i den här studien, var vi noga med att enbart ta kontakt med undersökande journalister som uppfyllde kraven för studien. Journalisterna arbetade således på någon av

redaktionerna som vi hade valt ut och hade även lång erfarenhet av undersökande journalistik. Vi upplever därav att vi tänkte igenom besluten noggrant när vi rekommenderades intervjupersoner. Vi valde inte intervjupersoner av bekvämlighetsskäl utan endast intervjupersoner som vi ansåg kunde bidra med viktig information till den här studien.

Vidare letade vi huvudsakligen efter intervjupersoner som var mellan 35–65 år. Åldersgruppen har framförallt att göra med att vi letade efter intervjupersoner med någorlunda lång erfarenhet av undersökande journalistik då vi ansåg att de förmodligen hade en bredare insyn i arbetsprocessen. Vi tänkte också att de sannolikt hade mer erfarenhet av att ha stått inför etiska dilemman i sitt arbete. Tre av intervjupersonerna är redaktörer och resterande fem är reportrar. Vår ambition var att ha med intervjupersoner från olika redaktioner och av olika kön. Detta för att se om deras resonemang skiljde sig åt beroende på arbetsplats, redaktion, befattning eller kön. När vi letade efter intervjupersoner var vår ambition att ha en jämn fördelning mellan kvinnor och män, men på grund av svarsfrekvensen har vi intervjuat fler män än kvinnor i den här studien. Med det sagt, har två kvinnor och sex män deltagit i studien.

Vidare har samtliga redaktörer i den här studien varit från *Uppdrag granskning* och det hade även här varit önskvärt att få fler perspektiv på våra frågeställningar från andra redaktioner. Vi har kontaktat redaktörer från Sveriges Radio men inte lyckats få tag på någon som har haft möjlighet att ställa upp i studien. Däremot har vi inte kontaktat redaktörer på *Kalla fakta*, vilket hade att göra med tidsaspekten. Trots att vi anser att vi har fått rikliga och väl genomtänkta svar utifrån de intervjuer som har genomförts, kan vi inte utesluta att fler kvinnor och redaktörer från andra redaktioner hade lett till andra slutsatser i studien. Vi är medvetna om att detta kan vara bristande i vår studie. Önskvärt hade varit att det fanns större variation gällande våra intervjupersoner men på grund av tidsaspekten har vi inte haft möjlighet till det.

Intervjupersoner som deltagit i studien är följande:

Sophia Djiobaridis - SVT - <i>Uppdrag granskning</i> , Reporter, Ålder: 57 år.
Håkan Enmark - TV4 - <i>Kalla fakta</i> , Reporter, Ålder: 43 år.
Maria Ridderstedt - Sveriges Radio - <i>Ekot</i> , Granskande reporter, Ålder: 42 år
Christian Ströberg - Sveriges Radio- <i>Kaliber</i> , Reporter, Ålder: 51 år.
Daniel Velasco - Sveriges Radio - <i>Ekot Granskar</i> , Reporter, Ålder: 46 år.
Peter Bagge - SVT - <i>Uppdrag granskning</i> , Redaktör, Ålder: 48 år.
Fredrik Laurin - SVT - <i>Uppdrag granskning</i> , Redaktör, Ålder: 56 år.
Lars-Göran Svensson - SVT - <i>Uppdrag granskning</i> , Redaktör, Ålder: 63 år.

Avgränsningen till etermedier berodde på att vi trodde att det kunde vara stora skillnader mellan journalister som arbetar inom press och etermedier, och att det skulle vara svårt att undersöka båda delarna i den här studien. Med det sagt, hade det varit intressant att göra en jämförande studie om vilka skillnader som råder mellan etermedier och press när det kommer till metodval i förhållande till Spelregler (Journalistförbundet, 2019). Vi ansåg dock att det stod utanför den här studiens syfte och på grund av studiens omfattning och den tid vi hade till förfogande ansåg vi inte att det var rimligt att ta oss an en sådan jämförelse.

Något som hade varit önskvärt för att styrka vår studie hade varit att skicka ut enkäter till redaktionerna om vilka metoder undersökande journalister anses ska användas med försiktighet. I enkäterna hade vi också kunnat fråga hur ofta undersökande journalister på redaktionen använder respektive metod. Detta hade man kunnat göra i kombination med de kvalitativa intervjuer vi genomförde för att få en större bredd i studien och få fram ett resultat som kan appliceras på en större mängd. På grund av tidsaspekten var även detta någonting vi inte hade möjlighet att göra även om det hade kunnat vara av intresse för studien.

5.3 Etiska riktlinjer

I den här studien har vi tagit hänsyn till de forskningsetiska riktlinjer som Vetenskapsrådet (2002) förespråkar. Detta eftersom studien är kvalitativ och bygger på svar från intervjupersonerna som har ingått i studien. Dessa grundläggande principer är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet innebär att intervjupersonen har blivit informerad om vilka villkor som gäller för deltagandet och deras uppgift i studien. Intervjupersonen ska också upplysas om att deras deltagande är frivilligt och att de när som helst har rätt att avbryta deltagandet. Allt som kan påverka deltagarens villighet att delta ska framkomma (Vetenskapsrådet, 2002). Samtyckeskravet innefattar att intervjupersonerna informerades om att de själva alltid har rätt att bestämma över sin medverkan, hur länge de ska delta och på vilka villkor. Enligt dessa principer skickade vi inledningsvis ut ett informationsbrev före varje intervju, för att intervjupersonerna skulle kunna ta ställning till om de ville medverka i studien. Därefter inledde vi varje intervju med att berätta för intervjupersonen vad studien handlade om, vad vi var intresserade att få svar på, vad deras medverkan innebar och även att de godkände att vi spelade in intervjun.

Konfidentialitetskravet handlar om att obehöriga inte ska ha tillgång till det insamlade materialet. Det handlar också om att anonymisering av intervjupersoner ska ske om insamlad information är av känslig karaktär. Detta så att utomstående inte kan identifiera vilka som har deltagit i studien (ibid.). I informationsbrevet förtydligade vi att obehöriga inte kommer ha

tillgång till materialet och att studien kommer arkiveras vid Göteborgs Universitet efter godkännande av uppsatsen. Vi informerade även intervjupersonerna om att de kommer få ta del av uppsatsen när den är färdigställd. Vidare gjorde vi bedömningen att uppgifterna som intervjupersonerna lämnade inte var av etiskt känslig karaktär och att anonymisering därav inte skulle ske. Vi ansåg att det var viktigt att det framgick vilka intervjupersoner som har ingått i studien eftersom intervjupersonerna är välkända journalister med lång erfarenhet. Deras resonemang kring metodval kan vara viktigt för journalister att ta del av, i synnerhet för nyblivna journalister, och vi tyckte därför att det var viktigt att citera och namnge intervjupersonerna. Samtliga intervjupersoner har lämnat sitt samtycke att namnges i den här studien.

Nyttjandekravet handlar om att man inte får använda det insamlade materialet i kommersiellt syfte eller syfte utanför forskningsstudien (ibid.). Detta innebär att personuppgifter inte får säljas eller lånas ut till företag i marknadsföringssyfte. Införstådda i ovan nämnda forskningsetiska principer anser vi att vår studie uppfyller kraven för de etiska riktlinjer som Vetenskapsrådet förespråkar.

5.4 Diskussion

När det gäller valet av metod, ansåg vi att fördelen med att använda en kvalitativ metod var att vi gavs möjlighet att få en djupgående förståelse för hur granskande journalister resonerar kring frågor om metodval och yrkesetik. Om vi hade valt en kvantitativ metod hade vi inte kunnat studera intervjupersonernas kroppsspråk och interaktiv kommunikation som inte förmedlas genom ord (Yin 2013). Vi upplevde därav att den kvalitativa metoden var avgörande för den här studiens resultat. Vi är dock medvetna om att telefonintervjuerna som gjorts inte är optimala eftersom vi kan ha missat viktig information genom kroppsspråk och interaktiv kommunikation (Brinkmann & Kvale 2017). Trots det, var vår bedömning att intervjupersonerna som intervjuades över telefon reflekterade och resonerade kring våra frågor. Telefonintervjuerna var på så sätt värdefulla att ha med för att vi skulle kunna besvara studiens syfte och frågeställningar. Vidare, när det gäller metodvalet, har vi ingen möjlighet att generalisera resultatet till en större folkmängd genom att vi har använt oss av en kvalitativ metod. Detta eftersom vi enbart får våra intervjupersoners perspektiv på våra frågeställningar (Kvale & Brinkmann, 2014) och det är något vi är medvetna om. Syftet var inte att generalisera svaren till en större folkmängd i den här studien och vi är därav nöjda med metodvalet.

Under arbetes gång har vi resonerat kring huruvida intervjupersonerna ska namnges i den här studien. Vi ansåg dock tillslut att det tillför studien högt värde att journalisternas individuella resonemang framkommer. Detta eftersom vi upplevde att samtliga intervjupersoner hade viktiga

resonemang som är av stort allmänintresse för både journalister, och för befolkningen överlag att ta del av.

När det gäller intervjuerna medverkade båda forskarna vid sex av åtta intervjuer. Under intervjuerna som gjordes tillsammans var det en av oss som höll i intervjun och den andra hoppade in och ställde följdfrågor vid behov. Upplägget förklarades inledningsvis i varje intervjusituation för att intervjupersonen skulle vara medveten om intervjuens upplägg. Vi upplevde därmed att det var ett bra upplägg under intervjuerna då vi både kunde flika in med frågor som den andre kanske inte resonerade kring. Det finns dock en risk att en intervjusituation med två personer som intervjuar kan kännas som ett maktövertagande mot den som intervjuas. Detta då intervjupersonen kan känna att hen hamnar i underläge (Trost, 2010). Vår upplevelse var dock att vi skapade en avslappnad stämning i varje intervjusituation som kändes som ett avspänt samtal. Följaktligen, när det gäller intervjuerna som gjordes på tu man hand, är vi medvetna om att det inte var optimalt. Under nästkommande avsnitt om studiens validitet och reliabilitet, kommer vi resonera mer ingående om på vilket sätt detta kan ha påverkat studiens resultat.

6. Validitet och reliabilitet

6.1 Validitet

Validiteten i en studie innebär enligt Brinkmann & Kvale (2014) att det vi som forskare faktiskt mäter i studien, är det som vi utger oss för att mäta. De menar att validitet har att göra med hela processen i studien och inte bara slutresultatet.

Triangulering är ett sätt att höja validiteten. Det innebär att validiteten höjs om man intervjuar olika personer, på olika platser och- eller tidpunkter. Detta gör att man kan se om ett fenomen stämmer i flera olika sammanhang (Patel & Davidson, 2019). Genom att vi valde journalister från olika redaktioner med olika yrkesroller och i största möjliga mån intervjuade dem på deras olika arbetsplatser stärker det således validiteten i studien.

En annan aspekt som vi anser stärker validiteten i den här studien är att vi har använt oss av etablerade teorier som den sociala ansvarsteorin och konsekvensneutralitet. Teorierna har vissa likheter, men ståndpunkterna i teorierna skiljer sig mycket åt. Genom att vi har använt oss av teorier med olika förhållningssätt upplever vi att vi har kunnat analysera intervjupersonernas resonemang utifrån olika synvinklar och perspektiv. Vi har även analyserat empirin i studien i förhållande till Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019), som till viss del är utformade och formulerade utifrån både den sociala ansvarsteorin och konsekvensneutraliteten. Detta går i linje

med vad Patel & Davidson (2019) anser vara viktigt för triangulering: "Vad gäller själva analysen av kvalitativ forskning kan triangulering också ske genom att man använder sig av olika teoretiska perspektiv för att belysa det studerades fenomen från olika håll vilket kan ge underlag för mångfald i tolkningen" (Patel & Davidson, 2019, s. 136).

Enligt Kvale och Brinkman (2014) ska man fortsätta utföra intervjuer tills nya intervjuer inte tillför studien nya fakta. I de sista intervjuerna som gjordes upplevde vi att de flesta intervjupersoner resonerade relativt lika över frågorna och vi upplevde därför att fler intervjuer inte skulle tillföra studien ytterligare information.

Sammanfattningsvis anser vi att studiens validitet är hög på grund av flera faktorer. Till att börja med har studiens operationalisering gjort att vi har mätt det som vi avsåg att mäta (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017). Genom valet av en kvalitativ metod och att utveckla väl genomtänkta frågeställningar kunde vi besvara studiens syfte. Med det sagt, är vi medvetna om att vi hade kunnat operationalisera studien på ett annat sätt genom att till exempel formulera andra frågeställningar, vilket sannolikt hade genererat ett annat resultat (ibid.). Vi ansåg dock att frågeställningar rörande journalistikens uppgift att granska myndigheter och maktavare, metodval och legitimering var relevanta teman att diskutera. Detta för att intervjupersonerna skulle kunna resonera kring studiens syfte. Vi ansåg därmed att det var viktigt att formulera en specifik frågeställning när det gäller journalisters uppgift att granska myndigheter och maktavare. Vår uppfattning var att det var en viktig del för hur intervjupersonerna sedan skulle resonera kring frågeställningen om metodval och legitimering. Trianguleringen i intervjuerna är ytterligare en faktor som höjer validiteten i den här studien samt att vi valde beprövade teorier och relevant tidigare forskning för att analysera empirin.

6.2 Reliabilitet

Reliabilitet bygger på frånvaro av slumpmässiga eller osystematiska fel i en studie. Detta kan motverkas med hjälp av att dubbelkontrollera processen och datan samt att tydligt visa att data och tolkning är korrekt (Yin, 2013). I den här studien skapade intervjuguiden förutsättningar för oss att besvara studiens syfte och frågeställningar. Vi har även spelat in våra intervjuer och gjort noggranna transkriberingar. I den mån som det har varit möjligt har vi också genomfört intervjuerna ihop. Samtliga av dessa faktorer menar vi har bidragit till att reliabiliteten i den här studien har höjts.

Vidare hade vi tekniska problem under en av intervjuerna och inspelningen av intervjun uteblev. Vi förde anteckningar under intervjuens gång men bestämde i efterhand att det inte kändes pålitligt att använda oss av den intervjun. Enligt Kvale och Brinkman (2014) är det svårt

att återge en intervju enbart genom minnet och vi upplevde inte att det var trovärdigt att efterkonstruera nedskrivna citat från intervjun. Framförallt eftersom vi inte kunde styrka intervjupersonens uttalanden med inspelningar. Nackdelen med detta var dels att vi gick miste om en intervju med värdefull information som hade stärkt den befintliga empirin i vår studie och dels eftersom intervjun var med en kvinna som vi för urvalets skull gärna hade haft med.

Patel & Davidson (2019) menar en studie utgör en högre grad av interbedömarreliabilitet om forskare gör intervjuer tillsammans. Detta eftersom forskarna på så vis kan säkerställa att de har uppfattat det som intervjupersonerna har sagt på samma sätt. Majoriteten av intervjuerna har gjorts tillsammans och uppfyller därav en högre grad av interbedömarreliabilitet. Två av intervjuerna gjordes dock på tu man hand och vi är medvetna om att det kan vara en brist i vår studie.

Reliabilitet i en studie syftar även till att någon annan skulle kunna få samma resultat om de gjorde om vår forskning. Ett sätt att uppnå detta är att inte ställa ledande frågor om det inte finns ett syfte med det (Kvale & Brinkmann, 2014). Detta är någonting vi varit noga med att inte göra. När det kommer till vilka metoder som anses kontroversiella eller som bör användas med försiktighet har vi valt att inte ge exempel eller på annat sätt försöka vägleda intervjupersonerna.

För att öka reliabiliteten skulle vi båda ha lyssnat på alla intervjuer och transkriberingar för att dubbelkolla efter eventuella missar (ibid.). Detta har vi inte haft möjlighet till på grund av tidsaspekten, även om det hade varit önskvärt. Vi delade istället upp intervjuerna sinsemellan och transkriberade fyra intervjuer vardera.

Genom att spela in intervjuerna, vara noggranna i våra transkriberingar, välja bort intervjuer som inte hade spelats in samt göra intervjuerna tillsammans, anser vi att vi har motverkat slumpmässiga fel i största möjliga mån i den här studien. På så vis upplever vi att en hög grad av validitet har uppnåtts i studien.

7. Resultat och analys

7.1 Undersökande journalisters uppfattning om journalistikens samhällsnytta

De journalister som vi intervjuade pratade om flera olika aspekter när det kom till varför det är viktigt att granska myndigheter och makthavare. De talade bland annat om att bara *vetskapen* om att undersökande journalistik finns motverkar korruption i sig självt. Journalistiken fungerar på så vis som en kontrollfunktion som ser till att myndigheter inte förbrukar sin makt i samhället.

Håkan Enmark (personlig kommunikation, 11 November 2019), reporter på *Kalla fakta*, beskriver vikten av undersökande journalistik som följande:

Jag tror att det är viktigt för att dämpa korruption. Om man ser korruption i vid bemärkelse så tror jag inte att man ska vara naiv och tänka att i Sverige gör alla gott och alla vill alla gott. Vi har ju både myndigheter som granskar myndigheter och myndigheter som granskar företag. Och det är jättebra, men det är inte alltid tillräckligt. Jag tror att journalistiken har en viktig roll där.

Under intervjuerna framkom liknande slutsatser av samtliga journalisters resonemang om varför det är viktigt att granska myndigheter och makthavare. De talade även om att den undersökande journalistiken är viktig för att den lyfter fram saker som inte är allmänt kända sedan tidigare.

Undersökande journalistik har en förebyggande effekt och den blir på så vis särskilt viktig. Maria Ridderstedt (personlig kommunikation, 11 november 2019), undersökande reporter på *Ekot*:

Jag tror också att en av de viktigaste funktionerna är hotet om att det finns en granskande journalistik, som också får folk att skärpa sig. Jag tänker på politiker, att man vet... och att det finns en offentlighetsprincip och att man vet att mina kvitton går att granska. Det tror jag minskar korruptionen. Bara vetskapen om att det här kan komma till mediernas kännedom. Det hjälper myndigheter att hålla sig inom de ramar som vi har bestämt att vi vill ha i vårt samhälle.

Utifrån Ridderstedts resonemang är journalistiken viktig ur en demokratisk ståndpunkt och det går även i linje med det som Strömbäck (2003) menar är den undersökande journalistikens huvudsakliga uppgift. Han menar att det inte är rimligt att begära att offentliga myndigheter skulle informera om egna misslyckanden, missförhållanden eller korruption. Det är därav den undersökande journalistikens roll att avslöja missförhållanden genom att granska myndigheter och informera allmänheten om eventuella brister menar Strömbäck (2003).

Under intervjuerna talade intervjupersonerna även om att det är viktigt att granska myndigheter och makthavare för att de har makt över den enskilde individen. Journalistiken

fungerar därav även som ett skydd för enskilda personer. Peter Bagge (personlig kommunikation, 18 november 2019), redaktör på *Uppdrag Granskning*:

Människor kan ju ha makt på väldigt många olika sätt och bestämma över människors liv på olika sätt. Socialtjänsten exempelvis som har en enorm makt över enskilda personer. Vi är ju medborgarnas ögon och öron, som kontrollerar hur folk hanterar sin makt.

Under intervjuerna beskrevs den undersökande journalistiken som utmärkande genom att den påvisar missförhållanden i samhället. Intervjupersonerna resonerade kring hur enskilda personer påverkas och drabbas när olika samhällsliga funktioner inte fungerar som det ska. Den undersökande journalistiken utmärks av att den, på ett eller annat sätt, bevakar och lyfter fram missförhållanden i samhället. Handlar det inte om missförhållanden på något sätt är journalistiken inte undersökande (Strömbäck, 2003). Christian Ströberg (personlig kommunikation, 5 november 2011), reporter på *Kaliber*, menade även att det är viktigt för organisationer att ta till sig av granskningar som görs:

Det kan vara obekvämt för organisationen när det blir en granskning men samtidigt så... om den som blir granskad på kommunen till exempel kan se något gott i det. Det är ju faktiskt så att någon lyfter på stenar och pekar på saker och visar att något inte funkar på rätt sätt. Då har de ju möjlighet att ändra på det så att det blir bättre.

Christians resonemang går i linje med vad Strömbäck menar är centralt för den granskande journalistiken, vilket är att avslöja när maktavare inte lever upp till sitt förtroende eller ansvarsområde (Strömbäck, 2003). Det är viktigt för att medborgare ska få insikt i missförhållanden eller brister som kan påverka deras tillvaro.

Sammanfattningsvis menade våra intervjupersoner framförallt att journalistikens samhällsnytta handlar om att motverka korruption och lyfta missförhållanden. Journalistiken säkerställer att myndigheter agerar på ett korrekt sätt. Man ser även till att myndigheter korrigerar eventuella brister genom att informera allmänheten om vad som har gått snett, som i sin tur förväntar sig att bristerna åtgärdas. Även enskilda individer kan skyddas av den undersökande journalistiken, eftersom den för en del individer kan vara deras enda chans för upprättelse och rättvisa.

Efter denna korta genomgång av hur de intervjuade journalisterna uppfattar journalistikens samhällsnytta, kommer vi försöka reda ut hur intervjupersonerna förhåller sig till arbetsmetoder och etik i det undersökande arbetet.

7.2 Undersökande journalisters uppfattning om vilka metoder som bör användas med försiktighet i arbetet

I Nils Hansons (2009) handbok för grävande reportrar definierar han ett antal olika praktiker som han beskriver som okonventionella metoder. Han skriver även att det sannolikt råder skilda meningar mellan journalister huruvida man är beredd att använda dessa. Av intervjuerna i den här studien framkom att alla metoder som är integritetskränkande bör användas med försiktighet. Maria Ridderstedt (personlig kommunikation, 7 november 2019), undersökande reporter på *Ekot*, sa:

Ja men det är ju att spela in i smyg, tycker jag. Alla integritetskränkande metoder. Men samtidigt så får vi ju göra det och ibland är det nödvändigt att göra det. Om jag ska utkräva ansvar så bandar jag alltid alla kontakter. Sen kanske jag inte alltid använder materialet. Får jag en intervju så använder jag ju den öppna intervjun men om de inte ställer upp på en intervju. Då vill jag ju ha ett sätt att visa för radiolyssnaren att jag har försökt få en intervju, men inte fått det.

Resonemang går i linje med Spelreglerna som säger att man ska vara försiktig med att använda dold kamera eller dold inspelning och att det endast ska göras i undantagsfall (Journalistförbundet, 2019). Däremot menar Ridderstedt att det är viktigt att ha möjligheten att kunna göra dolda inspelningar även om det är integritetskränkande mot enskilda personer, och på så vis också "strider" mot Spelreglerna. På samma sätt beskriver Danielson (2016) användandet av dold kamera som maktinstrument i sin avhandling. Genom en social förhandling mellan allmänheten och den journalistiska institutionen har journalister i en del sammanhang rätt att kränka en enskild person för att komma åt orättvisor (Danielson, 2016).

Gemensamt för alla intervjupersonernas svar var att dold kamera ofta var den metod som beskrevs som den mest uppenbart integritetskränkande metoden i det journalistiska arbetet, men att metoden också är nödvändig. Framförallt för den undersökande journalistiken i sitt uppdrag att avslöja missförhållanden. I diskussionen om dold inspelning som metod, uppkom även resonemanget om svårigheterna med att granska myndigheter och makthavare och att dold kamera ibland är viktigt för att påvisa felaktigheter som man försöker undanhålla. Sophia Djiobaridis (personlig kommunikation 26 november 2019), reporter på *Uppdrag granskning*:

Det känns som ett pågående strategispel, liksom. Där kan jag uppleva att det saknas en ärlighet. Det som finns är en önskan om att så lite som möjligt blir känt och att skadan blir så liten som möjligt. Att man inte känner ett ansvar, vare sig mot den som betalar ens lön eller för ja... Oärligt. Ett spel. Ett strategispel.

Resonemanget om svårigheterna med att göra en granskning gick ofta ihop med resonemanget om dold kamera. Anledningen till det berodde på att samtliga intervjupersoner upplevde att det

har blivit allt svårare att granska myndigheter och makthavare. Därav menade intervjupersonerna att dold kamera är ett sätt för journalister att få fram information eftersom det ibland inte finns någon annan utväg. I Spelreglerna står det att dold kamera som metod “bör användas endast i undantagsfall, efter noga övervägande och när en journalistisk bedömning gjorts att informationen inte går att få på annat sätt” (Journalistförbundet, 2019). Formuleringen ger uttryck för att dold kamera och inspelning endast ska användas i undantagsfall. Likt samtliga intervjupersoner beskrev Sophia Djiobaridis (personlig kommunikation 26 november, 2019), reporter på *Uppdrag granskning*, i sin intervju att dold kamera är en metod som alltid kan användas men att det är hur det insamlade materialet används som är avgörande:

Jag tycker att man kan använda alla metoder i arbetet men däremot måste man vara petnoga med vad man väljer att publicera. Det är inget fel på metoden, att spela in. Men jag skulle ju aldrig använda ett inspelat researchsamtal om det finns något annat sätt att publicera det på.

Lars-Göran Svensson (personlig kommunikation, 18 november, 2019), redaktör på *Uppdrag Granskning*, förde ett liknande resonemang och menade att alla integritetskränkande metoder som att spela in i hemlighet, filma, ta ljud eller att provocera fram någonting genom att utge sig för att vara någon annan är metoder som “solklart ska användas med försiktighet”. Han gjorde en liknelse varav han menade att en journalist inte ska använda sådana metoder om uppdraget innebär att testa vilken mjölkchoklad som smakar bäst eller att spela in i någon i hemlighet för att ta reda på vem som har lämnat skit kvar i tvättstugan. Han menade att det måste finnas en slags vikt i någon bemärkelse för att motivera integritetskränkande praktiker. Vidare menade Lars-Göran Svensson (personlig kommunikation, 18 november 2019), att det är av stor vikt att särskilja arbetsmetoder i praktiken och vilket material som därefter publiceras:

Å andra sidan är jag en stark förespråkare för att man måste kunna skilja på att det är väldigt stor skillnad på publicering och journalistisk metod för att få fram uppgifter. Jag kan tänka mig att göra det mesta men det är när det kommer till publicering som det ställs på sin spets. Man behöver inte ta alla svåra etiska överväganden i insamlings fasen.

Intervjupersonernas resonemang om att tydligt skilja på journalistisk metod i praktiken och hur man därefter hanterar materialet är ett återkommande tema i samtliga intervjuer. Lars-Göran Svensson exemplifierade detta genom att beskriva valstugereportaget som han gjorde år 2002 tillsammans med Janne Josefsson. I reportaget avslöjades rasistiska åsikter från företrädare i olika politiska partier genom att journalisterna använde sig av dold kamera som metod. I det här fallet var metoden avgörande för att få fram informationen. Under 2010 gjordes en uppföljning av reportaget varav samma metod användes, men då beslutade man att inte publicera uppgifterna.

Lars-Göran Svensson (personlig kommunikation, 18 november 2019), redaktör på *Uppdrag granskning*:

Jag gick med dold kamera både 2002 och 2010 och vi fick snarlika uppgifter men vi kände att det inte var på den nivån att de uppgifterna vi fick fram... att det motiverade att lämna ut dem här politikerna med en dold inspelning i valstugorna. Det nådde inte den höjden på nivå att avslöjandet motiverade att kränka integriteten.

Resonemanget går att se utifrån teorin om socialt ansvar eftersom noga överväganden görs för att inte skada människor som granskas genom att göra noga publicistiska överväganden (Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019). Däremot går det utifrån intervjupersonernas svar att tyda en mer konsekvensneutral inställning i arbetsprocessen och under insamlingsfasen. Detta eftersom majoriteten av intervjupersonerna anser att dold kamera går att använda för att samla in information. Användandet av dold kamera eller inspelning i insamlingsfasen kan utifrån intervjupersonernas svar ses som en generell sanning utifrån en konsekvensneutral utgångspunkt där objektivitet och sanning är styrande värden (ibid.). Detta eftersom majoriteten av intervjupersonerna anser att man som journalist måste kunna spela in material oavsett om omgivningen är medveten om det eller inte, trots att det "strider" mot Spel- och Programreglernas formulering.

Vidare var både verksamma reportrar och redaktörer som intervjuades slående överens om vilka metodval som bör användas med försiktighet. De var också enhälligt överens om att det är beslutet om publicering som är avgörande för huruvida en individ kan anses ha fått sin integritet kränkt. Det här resonemanget ledde, i huvudsak när det gällde intervjuerna med redaktörerna, vidare till ett resonemang om Journalistförbundets Spelregler (2019) och Granskningsnämndens funktion för journalistiken. Fredrik Laurin (personlig kommunikation, 18 november 2019), redaktör på *Uppdrag granskning*, menade att han inte hade några problem med varken pressetiska regler eller granskningsnämnden, men att han upplever Granskningsnämnden är ett regelverk som fungerar mediokert för att hålla journalister i schack:

Granskningsnämnden för radio och tv är en lösligt sammansatt grupp där man slänger in några journalister och några jurister, och så sätter man en domare från högsta domstolen som ordförande och så sitter de och tycker. Det är en åsiktsdomstol. Inte en domstol. Det finns inga prejudikat till exempel. Det finns lagverk som säger att du ska vara saklig och så vidare. De grundläggande reglerna finns ju fästa i avtalet mellan staten och programföretagen men tolkningen av dom sker av en grupp personer som vars morgonhumör styr, och det är inte acceptabelt.

Att granskningsnämnden är en form av åsiktsdomstol menar Laurin är problematiskt eftersom det inte går att förutse hur granskningsnämnden kommer att bedöma innehållet i ett reportage. Han menar därav att deras granskningar bitvis blir löjliga. Han menar också att journalister går

runt och är lite allmänt rädda för att de inte vet hur de ska förhålla sig till reglerna. Vidare menar han att detta är ett allmänt problem som präglar public service verksamhet - helt enkelt eftersom det inte finns ett tydligt regelverk som går att navigera i.

Journalistikens förhållande till etik och ansvar i form av arbetsmetoder och publicistiska överväganden, som intervjupersonerna talar om som en form av balansgång, går att förstå utifrån ett medieetiskt perspektiv. Medieetiken som begrepp kännetecknas av principer som är menade att vägleda journalister vid publicistiska beslut. Framförallt när det handlar om avvägningar mot samhälllig informationsnytta och individuell publicitetsskada för en person (Von Krogh & Svensson, 2019). Granskningsnämnden har inrättats både som en väglednings- och kontrollfunktion för att se till att gemensamt överenskomna principer efterföljs i det journalistiska arbetet. Bland annat när det kommer till metodval. I Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019) framgår att journalister ska vara försiktiga med att använda exempelvis dold kamera om man inte har en särskild anledning att göra det i förväg. Enligt majoriteten av våra intervjupersoners uppfattning är dock metodval i insamlingsfasen inte avgörande. Det är vad man *gör* med materialet i efterhand. Det går således inte i linje med hur förhållningssättet till dold kamera och inspelning har formulerats i Spelreglerna (ibid.). Det finns ingen formulering i Spelreglerna som pekar på att man ska ta hänsyn till det som intervjupersonerna beskriver som en balansgång mellan arbetsmetod och publicering. Det är snarare formulerat så som att man *inte* ska använda arbetsmetoder som kan vara, till exempel integritetskränkande, oavsett om materialet publiceras eller inte.

Spelreglerna och dess formuleringar till trots, ansåg majoriteten av våra intervjupersoner att man kan göra dolda inspelningar utan ett direkt förhandssyfte. Maria Ridderstedt (personlig kommunikation, 7 november 2019), undersökande reporter på *Ekot*, var på ett rekryteringsmöte för privata förare på Uber pop och spelade in mötet, där det framkom att den information som Uber förmedlade utåt till allmänheten kring lagar och regler, inte stämde överens med det som kommunicerades till förarna:

... så det var ju väldigt bra när vi hade den här dolda inspelningen. Men det kanske inte... Eller där visste jag ju inte vad jag skulle få. Där gick jag ju och bandade på `speck` och jag tänker att man måste kunna göra det. Men sen blir ju det en fråga hur man använder det.

Majoriteten av reportrarna som intervjuades i den här studien, menade alltså att dolda inspelningar görs mer eller mindre hela tiden, även om det inte publiceras. Vidare menade redaktörerna som intervjuades att det är ytterst sällan som ett reportage sänds där dolda inspelningar har gjorts. Under intervjun med Peter Bagge, redaktör på *Uppdrag granskning*, refererade han till Danielsons studie vars studieobjekt var *Uppdrag granskning*. Av studien

framkom att dold kamera som metod förekom ytterst sällan i reportagen som hade granskats i studien vilket stämmer överens med Peter Bagges (personlig kommunikation, 18 november, 2019) syn på metodanvändandet:

... det får ju inte användas som ett underhållningsverktyg utan bara användas om man inte får tag på uppgifterna på något annat sätt. Så nu tror jag inte vi har använt det under våren till exempel. Jag tror inte det.

Vidare beskrev Bagge, likt resterande intervjupersoner, att metoder som dold inspelning och att gå "undercover" är djupt integritetskränkande metoder som man ska tänka till ett extra varv innan man använder. Han betonade dock att metoderna givetvis ibland är motiverade. Han betonade även vikten av att en journalist måste kunna motivera varför man tar ett visst beslut, och att man väger för- och nackdelar. Återigen kan resonemanget förstås utifrån den sociala ansvarsteorin varav hänsyn och rättvisa måste beaktas gentemot granskningsobjektet (Hammarlin & Wigorts Yngvesson 2019). Under intervjun med Lars-Göran Svensson (personlig kommunikation, 18 november 2019), redaktör på *Uppdrag granskning*, poängterar även han vikten av att journalistiskt arbete aldrig får förenas med underhållning:

Jag tror att det finns en tendens i nöjesproduktioner att använda till exempel dold kamera som i *Aschbergs*, *Trolljägarna* och *Fuskebyggarna* där man jagar folk på ett makalöst sätt för att en kakelskiva sitter snett. Där har vi en betydligt mer sträng syn än den kommersiella där det blir snudd på underhållning av det. Och det har aldrig vi. Sånt skadar ju journalistikens anseende på ett sätt. Om man är slarvig och sneddar i hörnen så är det klart att det också skadar oss på ett sätt. Jag blir provocerad när man använder journalistiska arbetsmetoder för att avslöja trams. Framförallt när man använder de här integritetskränkande metoderna för att skapa underhållning. Det tycker jag att man ska vara väldigt försiktig med.

Utifrån Bertilssons (refererad i Danielson 2003, s. 71), legitimeringsprocesser och framförallt den hävdvunna processen, som bygger på att journalister arbetar utifrån upprepade praktiker som allmänheten accepterar, är det alltså viktigt att den undersökande journalistikens uppdrag aldrig får förenas med underhållning. Ett sådant synsätt går även i linje med Strömbäcks (2003) resonemang om den genuint granskande journalistiken, som kännetecknas av att journalister arbetar undersökande och faktabaserat med stor integritet och självständighet. Strömbäck menar att journalister som arbetar utifrån en genuint granskande journalistik uppfyller det journalistiska och demokratiska uppdraget, vilket även Lars-Göran Svensson menar. Detta genom att betona vikten av att den undersökande journalistiken inte får förenas med underhållning. Utifrån Strömbäcks (2003) definition är sådan journalistik som inte är undersökande och faktabaserad, förenlig med den pseudogranskande journalistiken. Det kan till exempel vara att falska nyheter förmedlas i underhållningssyfte eller för att man vill gynna ett visst intresse. Sådan journalistik menar Strömbäck står utanför det journalistiska uppdraget och även Lars-Göran Svensson

påpekar att det måste finnas ett högre syfte med arbetet och avslöjanden för att journalistiken ska uppfylla sitt uppdrag. Samtliga intervjupersoner menade att dolda inspelningar aldrig är att föredra, men att det är en metod som kan fungera som en säkerhet om till exempel en ansvarsperson vid en myndighet som granskas inte vill ställa upp på en intervju. En annan metod som ett antal intervjupersoner diskuterade var att gå "undercover". Daniel Velasco (personlig kommunikation, 7 november 2019), reporter på *Ekot Granskar*:

Det finns undantagsfall där det kan vara svårt att vara helt ärlig med vem man är. I vissa jobb kan man helt enkelt inte visa sin identitet öppet. Då får man frånga det och ta ett beslut utifrån det. Och iallafall under arbetets gång vara så anonym att ingen vet vem det är. Typ ha ett fejkat namn. Det finns flera exempel på journalistiska avslöjanden som skulle varit omöjliga om reportern varit öppen med sin identitet från början. Det är inget vi använder vi oss mycket av. Det är ju inte vad som står i våra etiska riktlinjer. Jag tror det står att man ska vara ärlig med vem man är och det ska vi ju. Men det finns undantag.

I Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019) nämns inte dold identitet som metod specifikt, och därmed inte heller hur en journalist ska förhålla sig till metoden. Däremot lyfts metoden i Programreglerna (Sveriges Radio AB, 2014). Sveriges Radio betonar att dold identitet inte tillhör arbetets vardag, och är således en metod som bör användas varsamt. Det framgår dock även att metoden kan vara berättigad, i huvudsak när det gäller undersökande journalistik, trots att det kan skada Sveriges Radios trovärdighet och anseende (Sveriges Radio AB, 2014).

Christian Ströberg (personlig kommunikation 5 november 2019), reporter på *Kaliber*, pratade om att det finns sätt att kringgå sekretess. Om en granskning rör en privatperson kan en journalist i vissa fall få en fullmakt utfärdad, och på så vis ta del av informationen. Ett annat sätt att kartlägga en person i en granskning är att samla in offentlig information från olika myndigheter. Med det sagt, menar han att en granskning inte behöver vara "körd" för att *en* myndighet har sekretessbelagd information. Ströberg menade alltså att man som journalist, i huvudsak, ska försöka få tag på information genom att få en fullmakt utfärdad eller genom öppna källor. På så vis kan man ändå få en relativt tydlig bild av en persons liv. Daniel Velasco (personlig kommunikation 7 november, 2019), reporter på *Ekot Granskar*, menade att han inte ser några problem med att kringgå sekretess för att hitta en person:

När det kommer till metoder att granska myndigheter, då finns det ju mycket problem kring sekretess. Man försöker ibland gå runt sekretessen. Den gäller ju inte oss. Men däremot har ju vi våra publicistiska etiska regler och tankar. Om jag till exempel vill ha fram vilka personer det handlar om i en rättegång, men det är sekretess på de personerna, då kan jag ju ändå försöka hitta dem. Men det betyder ju inte att jag kan hantera deras identiteter hur som helst. Vi röjer inte personer i publicering bara för att vi själva vet om deras identiteter. Mitt syfte är ju inte att aidentifiera dem utåt utan jag vill ju ha identiteterna för att granska myndigheternas agerande. Det är en

balansgång hela tiden, men jag känner inget ansvar generellt sätt att inte hitta personer bara för att en myndighet sekretessbelägger den informationen. Däremot är man ju minst lika varsam om att inte röja identiteterna utåt.

Velasco ger exempel på hur man som journalist kan arbeta för att undvika förbehåll och låta en person själv avgöra om de vill medverka i ett reportage eller inte. Journalistens uppgift handlar då istället om till vilken grad personerna ska anonymiseras. Vidare beskriver Velasco hur maskningar på förundersökningar kan ha missats på olika ställen och att man på så sätt kan få fram vem en person är. Han beskriver processen som ett pussel varpå man som journalist kan hitta kryphål om uppgifter som myndigheter försökt sekretessbelägga. Hans resonemang om sekretess går i linje med Nilsson Löfgrens (2012) undersökning som visade att det råder en utbredd acceptans inom journalistkåren när det gäller att ta del av sekretessbelagda dokument. Majoriteten av journalisterna som ingick i studien ansåg att metoden är berättigad om inga andra metoder står till buds. Med det sagt, framkommer det dock även av undersökningen att en del hävdar att det är journalisters plikt att bryta igenom sekretess, vilket också är förenligt med Velascos resonemang.

Sammanfattningsvis går det av studiens resultat att definiera två metoder som anses bör användas med försiktighet: dolda inspelningar samt att gå undercover. En metod som också har nämnts är den som handlar om att kringgå sekretess. Viktigt att poängtera är dock att denna inte har definierats som en metod som bör användas med försiktighet. Det finns en gemensam uppfattning hos intervjupersonerna att metoderna i sig inte är problemet, utan att det är hur man använder insamlat material i publiceringar som är avgörande. När det kommer till frågan om publicering är det många faktorer som spelar in. Bland annat om att en integritetskränkande metod aldrig får användas som ett underhållningsverktyg, och det var något som samtliga undersökande journalister ansåg var viktigt i den här studien. Frågeställningen som rörde metodval gick på många sätt ihop med vår tredje och avslutande frågeställning, som handlade om hur undersökande journalister legitimerar sina metodval. I avsnittet nedan presenteras de resonemang som förs kring legitimitet i den här studien, och det som intervjupersonerna menar är en viktig balansgång mellan journalistiska arbetsmetoder och publiceringar av material.

7.3 Hur legitimerar undersökande journalister användande av metoder som bör användas med försiktighet?

När intervjupersonerna resonerade kring vilka metodval som bör användas med försiktighet i det journalistiska arbetet, reflekterade de automatiskt kring varför metodvalen i en del sammanhang också är nödvändiga. Samtidigt poängterade dem att ett användande av integritetskränkande metoder alltid måste kunna motiveras. Håkan Enmark (personlig kommunikation, 7 november 2019), reporter på *Kalla fakta*:

Det är en avvägning mellan allmänintresse och hur viktigt vi tycker att det är att den här informationen ska komma fram. Att det här missförhållandet uppdagas och den eventuella skada som åsamkas de personer som är inblandade. Eller intrånget i privatlivet om man ska hårdra det. Kan man motivera att vi använder dold kamera eftersom det är klart att den som blir filmad kanske inte uppskattar det. Och de vet inte om det. Men är det viktigt nog att vi avslöjar det här? Och är den personen i en sån ställning så att det är okej att vi visar upp den? Alternativt filmar den med dold kamera men sen suddar ut identiteten på den.

Enmark menar att allmänintresse och vikten av att ett missförhållande uppdagas, i förhållande till att ta hänsyn gentemot granskningsobjektet, är avgörande för om en viss metod kan anses vara befogad eller inte. För att en metod som dold kamera ska anses som legitim måste journalisten kunna motivera varför man använder den. Han talar även om vilken maktposition den som granskas har och att det är en central del när det kommer till valet av metoder i arbetsprocessen. Enmarks resonemang om legitimitet går att förstå utifrån teorin om socialt ansvar där journalister ska ta hänsyn till rättvisa samt att respektera och beakta individer som kanske inte har en tillräckligt stark maktposition i förhållande till vad ett avslöjande i fråga handlar om. Enligt den sociala ansvarsteorin bör journalister bland annat ibland avstå från att publicera en nyhet för att motverka en viss effekt (Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019). Med det sagt, kan alltså en nyhet som har spelats in med dold utrustning vara sann och relevant utifrån en konsekvensneutral ståndpunkt (ibid). Journalisten kan dock bedöma att nyheten inte har tillräckligt stort allmänintresse för att publiceras, vilket går i linje med teorin om socialt ansvar (ibid.). Något annat som intervjupersonerna nämnt är hur man skiljer på makthavare och privatpersoner vilket går hand i hand med allmänintresse. Håkan Enmark (personlig kommunikation, 7 november 2019), reporter på *Kalla fakta*, berättade om hur de fått kritik i ett av sina reportage, som handlade om en familj som hade isolerat sina barn i hushållet under lång tid, för att dem inte "gått på" familjen tillräckligt hårt:

Det har vi motiverat genom att de är privatpersoner. Vi kan inte gå på dem så som vi går på en makthavare. Men vi har också fått kritik för att vi på något sätt, för att vi låter... att man gör det här socialtjänstarendet som

en offentlig diskussion. Det riskerar förstås att skada barnen om man inte gör det på ett väl avvägt sätt. Och där har vi fått kritik för att vi liksom har varit en del av den offentliga diskussionen kring de här barnen. Men jag tycker att vi har bra svar i just det fallet, men kritiken finns ju förstås.

I Spelreglerna står det att man ska visa särskild hänsyn mot ovana intervjupersoner (Journalistförbundet, 2019). Enmark menar att man inte kan gå åt privatpersoner på samma sätt som man kan göra med en maktavare eller myndighet även om det finns saker de säger som inte stämmer. I reportaget om familjen har *Kalla fakta* fått kritik för att de har skapat en offentlig diskussion om en familj i utsatthet. De motiverar publicerandet av reportaget genom att fallet är av så pass stark karaktär att samhällsnyttan överträffar eventuella konsekvenser som reportaget kan medföra, och är därav förenligt med konsekvensneutraliteten (Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019). När det kommer till hur hårt man kan gå på familjen i fråga förhåller man sig mer till den sociala ansvarsteorin (ibid.) Bedömningen har gjorts att privatpersoner bör beaktas betydligt mer varsamt än exempelvis en maktavare eller en tjänsteman på en myndighet. Daniel Velasco (personlig kommunikation, 7 november 2019), reporter på *Ekot granskar*, är av samma uppfattning och beskriver skillnaden såhär:

Ju mer offentlig en person är desto mindre krävs för att vi ska publicera saker om den personen. Statsministern behöver inte göra särskilt stora fel för att vi kan publicera det. Men ju mindre offentlig man är som person, desto mer krävs för att vi ska publicera. Det där är alltid en balansgång. Speciellt när man som i mina fall kanske granskar en enskild läkare, eller en socialtjänsthandläggare. Där är ju frågan hur ska vi anonymisera det. Kan vi säga vilken socialtjänst det handlar om eller kan vi nämna enhetschefens namn? Handläggarens namn skulle vi kanske inte nämna för vi förstår att de är utsatta. Det är en balansgång som man hela tiden dras med.

Journalister ska, i enlighet med Spelreglerna: "avstå från att publicera material som kan kränka den personliga integriteten om det inte är av stort allmänintresse" (Journalistförbundet, 2019). En person som statsministern behöver således inte göra mycket för att det ska anses ha stort allmänintresse medan avvägningen om huruvida en privatpersons agerande ska offentliggöras är en betydligt svårare fråga. Som medieetiken också påvisar är det principer som vägleder journalister vid publicistiska beslut som står inför en avvägning mot samhällsnyttan och individuell publicitetsskada för person (Von Krogh & Svensson, 2019).

Gemensamt i intervjupersonernas resonemang om legitimitet, är att det går hand i hand med resonemanget om en nyhet ska publiceras eller inte. Själva arbetsprocessen beskrivs inte som etiskt problematisk när det kommer till att exempelvis använda en dold kamera eller

inspelning, utan att det handlar om vad man gör med materialet. Fredrik Laurin (personlig kommunikation 18 november), redaktör på *Uppdrag Granskning*:

Man måste alltid argumentera hårt för varför den metoden ska användas i publiceringar jämför med att fråga folk öppet. Och vi frågar alltid folk öppet innan vi publicerar. Vi säger alltid: Hej, har du blivit mutad? Och då säger de: nej. Och då kan man visa den dolda inspelningen och säga att: men du säger ju såhär? Det samtalet är jätteviktigt. Både för att ge de en chans att svara ärligt och för att ge dem en chans att inse att sanningen ändå kommer komma fram.

Det framkommer ett tydligt samförstånd av intervjupersonernas svar att de inte anser att anskaffande av material är att inkräkta på en persons integritet. De anser att det först är under publiceringsstadiet som frågan om hänsynstagande och beaktande av potentiell skada som en publicering kan medföra för en enskild individ blir aktuell. Det är i det stadiet man måste kunna motivera vilka metoder som har använts. Den här bedömningsprocessen bygger således på hur journalister bedömer olika situationer. Christian Ströberg (personlig kommunikation, 5 november 2019), reporter på *Kaliber*, (personlig kommunikation, 5 november 2019) sa att dold inspelning är befogad när man har uttömt alla andra alternativ för att få ut information och om man bedömer att det är tillräckligt viktigt att berätta storyn:

Om en tjänsteman utfärdar falska visum på en ambassad till exempel. Fiktivt exempel. Man vet att det pågår men har inte lyckats belägga det. Då kanske man ska skicka med en person en mikrofon när hen ansöker om ett visum och betalar 5000 spänn till tjänstemannen. Då har man lyckats belägga att det här faktiskt sker. Det är i den typen av fall som man ska ta till de metoderna.

Flera faktorer spelar alltså in i beslutsprocessen om en publicering och därav legitimerandet av en viss metod. Hur stort är allmänintresset? Är avslöjandet tillräckligt stort i förhållande till vilken skada som en publicering kan medföra? Vem är det som granskas? Vilken maktställning besitter den personen? Samtliga faktorer är avgörande för huruvida journalister och redaktioner tar beslut om publicering av nyheter. Besluten bygger dels på lagar och regler och dels på moraliska ställningstaganden. Denna process går i linje med Bertilssons resonemang om de parlamentariska-juridiska och hävdvunna legitimeringsprocesserna som beskrivs i Danielsons avhandling (Danielson, 2003). Parlamentariska-juridiska processer utgörs, enligt Bertilsson, av lagar och regler medan de hävdvunna legitimeringsprocesserna kännetecknas av upprepade handlingar som sanktioneras av allmänhetens förtroende för journalistiken (refererad i Danielson, 2003, s. 71). Dold kamera som arbetsmetod skulle därav kunna beskrivas som en hävdvunnen legitimeringsprocess utifrån Bertilssons resonemang. Detta eftersom det inte finns några lagar eller regler som reglerar journalisters befogenhet att använda dold kamera. Ändå accepterar allmänheten en sådan arbetsmetod eftersom man litar på att journalister arbetar för ett högre

syfte. Man litar också på att journalister använder maktmedel som kan inkräkta på en persons integritet, på ett korrekt sätt. Genom att journalister förvaltar makten på ett moraliskt och korrekt sätt skapas också en legitimitet inom den journalistiska institutionen i sig själv enligt Bertilsson. Han beskriver detta som en form av inomdiskursiv processrätt (ibid.). Det innebär att en institution formulerar egna regler och förhållningssätt för att skapa legitimitet till sin praktik genom att formulera regler och förhållningssätt, likt Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019) och Programreglerna (Sveriges Radio AB). Det här är faktorer som Bertilsson menar utgör grunden för den journalistiska organisationens legitimitet i sig själv. Journalister har stora krav på sig att förvalta den tilliten som allmänheten har anförtrott till organisationen genom att uppfylla samhällets förväntningar om att avslöja missförhållanden och därav uppfylla det demokratiska uppdraget. Håkan Enmark (personlig kommunikation 7 november 2019), reporter på *Kalla fakta*, menade att det är viktigt att förklara vilka metoder som har använts i ett reportage, men att det också är något som de hade kunnat vara ännu tydligare med:

Vi är ganska dåliga på det kan jag tänka, att förklara för tittarna varför vi har valt att använda till exempel dold kamera. Vi brukar bara göra så att vi säger att: för att få fram den här informationen så har vi riggat en dold kamera. Och visst, det kanske kan vara otydligt gentemot tittarna varför vi har valt att göra det. Även om vi själva har haft en ordentlig diskussion om det är motiverat vid det här tillfället. Det är ju inte så att vi redovisar för tittarna alla våra arbetssätt och etiska överväganden men man skulle kunna överväga att göra det mer. Visst.

Enmark menar att man kanske ska försöka vara ännu tydligare mot tittaren om *varför* man valt en viss metod och inte bara att man har valt den. Detta går i linje med Strömbäcks resonemang kring att journalister måste redovisa sina metoder och tillvägagångssätt för att ge publiken en chans att själva bedöma sanningshalten i reportaget (Strömbäck, 2003). Allt detta har att göra med journalistikens förtroende och anseende och det är således viktigt för journalister att redovisa och förklara sina metodval. Liknande resonerar Peter Bagge (personlig kommunikation 18 november 2019), redaktör på *Uppdrag granskning*, om att de är öppna om när de använt dold kamera:

Man behöver berätta för tittaren varför man har gjort detta så att det inte bara dyker upp som en spännande underhållningsgrej. När man får peka finger åt någon stackare som gör bort sig. Det är en pedagogisk fråga. Man måste visa att här har vi kört fast. Vi kan inte komma åt det här uppgifterna och därför bestämmer vi oss för att göra på detta sättet. Så tittaren ska ha det med sig i ryggen.

Utifrån resonemangen från intervjupersonerna i den här studien är motivering av tillvägagångssätt en viktig del för att kunna legitimera ett reportage. Det är naturligt att ett reportages genomslag blir starkt och möjliggör förändring om allmänheten har förtroende för journalistiken. Legitimitet av det journalistiska arbetet värderas därav högt vilket tydliggörs av våra intervjupersoners svar i den här studien. Om man googlar på *Uppdrag granskning*, *Sveriges Radio* eller *Kalla fakta* har samtliga redaktioner beskrivningar som: “såhär gick undersökningen till” under ett specifikt reportage eller “såhär jobbar vi” för hela redaktionen. Detta för att allmänheten tydligt ska kunna se vilka värden redaktionerna arbetar efter, och vilka metoder man har använt sig av. Det går således att dra slutsatsen att det blir viktigare och viktigare för journalistiken, och för medborgarna, hur man arbetar och varför man har valt sig av en viss metod. Därigenom har också journalistikens transparens mot publiken blivit viktigare. Under nästkommande avsnitt kommer vi diskutera mer utförligt om varför vi tror att det har blivit viktigare för journalister att vara tydliga med vilka metoder man använder sig av, och hur man motiverar och legitimerar det i arbetet.

8. Sammanfattande slutsatser och diskussion

Inledningsvis vill vi poängtera att vår studie inte kan säga någonting om hur journalisters reflektioner och resonemang kring metodval ser ut generellt för den svenska journalistkåren. Slutsatserna som dras utifrån den här studiens resultat måste därav förstås mot bakgrunden av att vi endast har intervjuat ett begränsat antal undersökande journalister. Empirin i studien bör därför betraktas som exempel på resonemang om metodval i förhållande till journalistförbundets Spelregler (Journalistförbundet, 2019). Vår förhoppning är att studiens resultat ska vara vägledande för framtida forskning och även att resultatet kan bidra till vidare reflektioner om hur man som journalist bör väga för- och nackdelar när man använder sig av olika metoder. Nedan presenterar vi de resultat som vi har fått mer ingående och försöker ge svar på de frågeställningar som vi inledningsvis ställde. Dessa var följande:

1. Varför anser undersökande journalister att det är viktigt att granska myndigheter och makthavare?
2. Vilka metoder anser undersökande journalister bör användas med försiktighet i sitt arbete?
3. I vilka sammanhang anser undersökande journalister sådana metoder som bör användas med försiktighet som nödvändiga, och hur legitimerar de användandet av metoderna?

8.1 Undersökande journalisters uppfattning om varför det är viktigt att granska myndigheter och makthavare

I princip alla de intervjuade journalisterna menade att vetenskapen om att den undersökande journalistiken finns motverkar korruption - i bemärkelsen att myndigheter och makthavare skärper till sig eftersom man vet att man kan komma att granskas. Journalistiken fungerar på så vis som en kontrollfunktion som ser till att myndigheter inte förbrukar sin makt i samhället. Vidare ansåg intervjupersonerna att den undersökande journalistiken är viktig eftersom den lyfter fram saker som inte är allmänt kända sedan tidigare. Resonemanget går dels i linje med den konsekvensneutrala teorin som betonar sanning och relevans och dels i linje med Strömbäcks (2003) definition av den undersökande journalistiken. Nämligen att den måste uppdaga sådant som inte är allmänt känt sedan tidigare för att få kalla sig undersökande journalistik. På samma sätt resonerade intervjupersonerna i den här studien. Svaren som har framkommit, tillsammans med tidigare forskning, visar således att den undersökande journalistiken är viktig för att avslöja missförhållanden, misslyckanden och korruption inom myndigheter och makthavare.

Ett intressant fynd utifrån intervjupersonernas svar, rörande studiens första frågeställning, var att majoriteten ansåg att den undersökande journalistiken är viktig för enskilda och utsatta människor. Intervjupersonerna menade att människor som lever i utsatthet och har en svag position i samhället sannolikt varken har resurser eller fysisk ork att stå upp mot en myndighet som utövar makt mot dem. Journalistiken blir i sådana avseenden på så sätt särskilt viktig. Resonemanget om att lyfta individers röster som annars inte hade hörts var förvisso inte särskilt uppseendeväckande. Däremot var det intressant hur Socialtjänsten var en sådan myndighet som dök upp i flera av intervjuerna, vilket intervjupersonerna menade är en särskilt viktig myndighet att kontinuerligt granska som undersökande journalist. Detta eftersom det är en myndighet som kan utöva makt mot människor som är utsatta och svaga. Intervjupersonernas resonemang om Socialtjänsten var intressant eftersom det är en myndighet som kan utöva tvångslagstiftning mot individer i Sverige. Det är ett oerhört kränkande ingrepp att ta makten över någons liv genom att utöva tvång mot dem. Utifrån våra intervjupersoners svar var det således tydligt att de menade att journalistiken har en viktig uppgift att se till att Socialtjänstens arbete görs rätt.

Det är intressant att reflektera över vilken makt den journalistiska institutionen har och vilka konsekvenser det skulle innebära för enskilda individer och samhället överlag om den undersökande journalistiken inte fanns. Eftersom dess huvudsakliga uppgift är att granska myndigheter och makthavare och därav dessutom motverkar korruption genom att bara finnas närvarande, säkerställer det på så vis att Sveriges myndigheter agerar så som samhället har kommit överens om att det ska fungera. Åtminstone till en viss mån. Om den undersökande

journalistiken inte hade funnits hade oegentligheter inom myndigheter aldrig uppmärksammats och antalet oegentligheter hade sannolikt också inträffat och *ökat*. Eftersom den undersökande journalistiken uppmärksammar problem, kräver också samhället att problemen åtgärdas. Om en enskild person hade tvångsvårdats på felaktiga grunder och den undersökande journalistiken aldrig hade uppmärksammats det hade samma sak sannolikt inträffat igen, och igen. Maktobalansen mellan myndigheter och makthavare i förhållande till befolkningen hade sannolikt blivit större och mer okontrollerad. Helt enkelt eftersom ingen hade ifrågasatt makten och deras agerande.

8.2 Undersökande journalisters uppfattning om vilka metoder som bör användas med försiktighet

När det gällde vilka metodval som bör användas med försiktighet var i princip alla intervjupersonerna enade om att man bör vara ytterst vaksam med att använda metoder som inkräktar på en persons integritet. Vi kan utifrån studiens resultat sammanfatta två kategorier som intervjupersonerna identifierar som metoder man bör använda med försiktighet: dold kamera och- eller inspelning samt att gå undercover.

Den dolda metoden var den som alla journalister upplever att man måste vara mest försiktig med. Intressant nog var det också den metod som var mest vanligt förekommande och beskrevs som ett mer eller mindre vanligt redskap i den undersökande journalistikens process att få fram information. Under intervjuerna beskrev majoriteten av intervjupersonerna att man måste kunna använda sig av dolda inspelningar utan att man ska se det som att man kränker en persons integritet. Den andra kategorin berörde metoden om att gå undercover och att det också är en integritetskränkande metod som ska användas endast om information inte går att få fram på ett öppet sätt.

Ett annat intressant fynd som gjordes var att i samband med vår andra frågeställning som berörde metodval, resonerade endast en av intervjupersonerna om att kringgå sekretess. Resonemanget som fördes gick i linje med Löfgren Nilssons forskning, som visade att 80 % av den svenska journalistkåren år 2011, ansåg att det är acceptabelt att i arbetet kopiera sekretessbelagda handlingar (Löfgren Nilsson, 2012). Likaså menade vår intervjuperson att man som journalist måste kunna kringgå sekretess och att det är en viktig del i det undersökande arbetet. Vidare framkom aldrig någon antydning om att en sådan metod ska ske med *försiktighet*. Intervjupersonen såg det snarare som en viktig metod som kan användas när myndigheter försöker gömma information.

Med bakgrund av Löfgren Nilssons (2012) forskning menar en del att det är journalisters plikt att bryta igenom sekretess, men också att journalisters hantering av sekretessbelagt material är kontroversiell. Att kringgå sekretess som arbetsmetod var någonting som vi därmed inledningsvis trodde att fler av intervjupersonerna skulle prata om som en metod som bör användas med försiktighet. Om utgångspunkten för journalister är att det inte finns några betänkligheter kring sekretess och att det borde vara upp till enskilda personer att bedöma om journalister ska få ta del av känsligt material eller inte, innebär det således att enskilda personer får ta ett mycket större ansvar när det gäller sitt privatliv och sin integritet. Offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400) syftar till att skydda individer genom bland annat tystnadsplikt och förbud att röja allmänna handlingar. Genom lagstiftningen är myndigheter skyldiga att skydda individer mot till exempel den skada som ett journalistiskt reportage kan föranleda. Det innebär också att journalister får ta ett större ansvar för individerna som *vill* att journalister ska ta del av material som potentiellt rör känsliga ämnen om deras privatliv och integritet. Journalisterna måste, förutom avvägningen om samhällsnytta och personlig skada, också bedöma om det överhuvudtaget är befogat att ta del av information från en privatperson. Har en journalist rätt att ta del av dokument som till exempel en intellektuellt nedsatt person har delgivit dem, bara för att dem kan?

Ett återkommande tema i intervjupersonernas svar var också att det är svårt att granska myndigheter och makthavare. Det går därav att tänka sig att man som undersökande reporter arbetar intensivt för att komma åt uppgifter om man upplever att myndigheter medvetet försöker undanhålla information. Eftersom regelverket är luddigt och journalister samt redaktioner lämnas stora friheter att individuellt tolka regler och förhållningssätt kan frågan om att, till exempel, kringgå sekretess vara problematisk. Om man utgår från att myndigheter sekretessbelägger information i syfte att skydda sin egen verksamhet, kan det riskera att man som journalist också missbedömer när det faktiskt är rätt av en myndighet att sekretessbelägga ett dokument? Även om en reporter får en fullmakt av en person som anser att hen har rätt att ta del av all information rörande sitt privatliv - innebär det automatiskt att reportern har moralisk rätt att göra det?

8.3 Legitimering av undersökande journalisters arbete

Utifrån intervjupersonernas svar finns en samstämmig bild av vad som krävs för att man som journalist ska kunna legitimera metoder som dold kamera eller att gå undercover. Samtliga intervjupersoner har betonat vikten av att noga avvägningar alltid måste göras samt att man tydligt kan motivera varför man har valt att använda sig av en viss metod. Genom att motivera, och på så vis legitimera, en metod och det journalistiska arbetet överlag, stärker det förtroendet för journalistiken. Det är något som samtliga intervjupersoner har poängterat som en oerhört viktig del av deras arbete. I synnerhet eftersom en alltmer utbredd medborgarjournalistik, varav en del använder sig av journalistiska arbetsmetoder för att avslöja trams, har vidtagit. Det blir på så vis ännu viktigare för den undersökande journalistiken att stärka sin legitimitet och sitt förtroende gentemot allmänheten, eftersom det finns många andra medier som inte gör det.

Vidare är det tydligt utifrån studiens resultat att det finns en samstämmighet och en struktur för hur det journalistiska arbetet ska bedrivas. Intervjupersonernas svar förtydligar även att det är av största vikt att reflektera över vilken skada och konsekvenser ett reportage kan föranleda, vilket går i linje med den sociala ansvarsteorin (Hammarlin & Wigorts Yngvesson, 2019) och Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019). Resultatet visade även att det finns ett samband mellan allmänintresse och vikten av att ett missförhållande uppdagas, i förhållande till vilken skada ett reportage kan innebära för enskilda individer. Samtliga intervjupersoner menade att metodval innebär ett stort ansvar för att upprätthålla journalistiken och att man därav måste kunna motivera och legitimera valen som görs.

Det mest anmärkningsvärda fyndet i den här studien när det gällde legitimitet, vilket var vår tredje frågeställning, var att det råder stor otydlighet gällande regelverket för journalistiken. Journalister lämnas stora möjligheter att tolka och avgöra vad man anser är av allmänintresse samt vad man anser är integritetskränkande. Dessa individuella ställningstaganden baseras på moral och huruvida enskilda journalister och redaktioner anser att allmänintresse i förhållande till skada bör vägas mot varandra. Av studiens resultat framkommer dock att flera av intervjupersonerna upplever att formuleringen i Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019) när det gäller användande av dold kamera är problematisk på flera sätt. Till att börja med beskrivs en tvetydig riktlinje när det gäller dold kamera och inspelning för journalisters förhållningssätt till metoden. Utifrån regeln tolkar man det som att man inte bör spela in en person om man inte har god anledning att göra det i förväg (Journalistförbundet, 2019). Den här formuleringen är uppseendeväckande, eftersom den inte stämmer överens med våra intervjupersoners svar. Den avgörande faktorn är, enligt våra intervjupersoner, hur man *använder* det insamlade materialet. Som tidigare har nämnts i den här studien, särskiljs ingen distinktion mellan arbetsmetoder och

publicering. Vad som faktiskt menas är därav väldigt otydligt i Spelreglerna. Ett problem, och orsak till Spelreglernas otydlighet, är att reglerna ger stor frihet till tolkning. Journalister och redaktioner bör förhålla sig till reglerna, men eftersom regelverket inte är tydligt innebär det också att man inte kan garantera att förhållningssätten efterföljs.

Vi upplever även att det är intressant att ställa den här studiens resultat i relation till vad Bertilsson menar är legitimitetsgrundande för journalister och den journalistiska institutionen (refererad i Danielson, 2016). Han menar att journalister dels måste förhålla sig till lagar och regler, och dels egenformulerade regler inom institutionen som till exempel Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019). Han menar att det är legitimitetsgrundande för institutionen och därav stärker allmänhetens förtroende för journalistiken. Spel- och Programreglerna kan därav ses som en inomdiskursiv processrätt skapade genom en professionsetisk samsyn och en föreställning om ett högre uppdrag. Utifrån resultatet i den här studien framgår dock att våra intervjupersoner upplever att det är svårt att förhålla sig till reglerna. De upplever att Spelreglerna inte tydliggör en viktig skillnad, vilket återigen är att särskilja på en journalists arbetsmetoder och huruvida man väljer att publicera det insamlade materialet. Det leder i sin tur till att en del av intervjupersonerna också ställde sig kritiska till olika nämnder som, genom en professionsetisk samsyn utifrån Bertilssons (2016) forskning, har tillsatts för att kontrollera att reglerna efterföljs - men hur ska man kunna reglera ett regelverk som är otydligt?

Utifrån resultaten av den här studien går det att dra slutsatsen att Spelreglerna (Journalistförbundet, 2019), och därmed journalistikens etiska regler, är ganska otydliga. Samtidigt anser intervjupersonerna att det är viktigt att det finns regler och förhållningssätt. Spelreglerna är utformade som en guide eller en samling frivilliga regler som bör eftersträvas men som kan tolkas på olika sätt. Det ställer stora krav på att journalister agerar professionellt och är ytterst kritiska till sitt eget arbete, vilket vi överlag upplever att våra intervjupersoner har varit. Detta till trots, innebär det stora utrymmet som journalister ges i beslutsprocessen att "felaktigheter" lätt kan begås. Utifrån våra intervjupersoners svar var många förhållningssätt när det kom till integritetskränkande metoder givna och alla hade en mer eller mindre självklar inställning till hur sådana metoder skulle hanteras - vilket var med varsamhet. Med det sagt, har intervjupersonerna som ingår i den här studien alla varit undersökande journalister med lång erfarenhet. Det är journalister som har högt anseende och därav kan tänkas ha ännu högre förväntningar på sig av både journalistkåren och allmänheten. De representerar således inte hela journalistkåren och det finns därav en möjlighet att journalister som har mindre erfarenhet resonerar annorlunda kring metodval och hur man legitimerar användande av dessa.

Journalister besitter en stor makt eftersom de har ett stort tolkningsutrymme. Den här

makten går att exemplifiera utifrån intervjupersonernas resonemang om arbetsmetoder och publicering av material. Intervjupersonerna gör till exempel bedömningen i den här studien att det *inte* är integritetskränkande för en person att spelas in dolt om materialet därefter inte publiceras. Men vad kan vara mer integritetskränkande än att spelas in dolt av en journalist, som sedan spelar upp materialet för sina kollegor på redaktionen? Oavsett om inspelningen därefter offentliggörs eller inte är en sådan företeelse sannolikt oerhört kränkande för den som utsätts för det. Samtidigt kan man förstå intervjupersonernas resonemang kring frågan om arbetsmetod och publicering. Det är journalistens uppgift, både arbetsmässigt och ur en demokratisk utgångspunkt, att uppdaga missförhållanden. På så vis kan det anses viktigare att få fram information om en nyhet än att värna om den personliga integriteten och huruvida en person "eventuellt" kan känna sig kränkt.

Avslutningsvis visar resultatet av den här studien att journalistiska metodval inte är det mest etiskt problematiska ställningstagandet i det undersökande arbetet. Även om en metod kan anses kontroversiell, kan den också vara oerhört viktig. Det som framförallt är komplicerat och som undersökande journalister tampas med är huruvida man kan publicera materialet. Man måste, på ett tydligt sätt, kunna motivera varför man har använt en viss metod. Genom att journalister alltid arbetar efter att uppnå ett högre syfte, och aldrig använder känsliga metoder i underhållningssyfte, legitimeras både det egna arbetet och även den journalistiska institutionen överlag.

8.4 Studiens tillförlitlighet och övriga reflektioner

Den här studien handlar om individuella uppfattningar om metodval - alltså om intervjupersonernas egna tankar kring metodval i förhållande till yrkesetiska regler i det journalistiska arbetet. Utgångspunkten för vår analys har varit vad våra intervjupersoner *säger* att de gör. I den här studien har vi inte haft möjlighet att studera om det som sägs överensstämmer med bilden av vad dem faktiskt gör i sitt arbete. Det innebär att det kan skilja sig mellan hur intervjupersonernas föreställning om deras arbete ser ut i förhållande till hur det ser ut i praktiken. När vi har diskuterat, till exempel, metodval i förhållande till yrkesetiska regler och hur intervjupersonerna legitimerar användandet av dessa handlar det om resonemang som uteslutande bygger på vad intervjupersonerna har berättat för oss. Vi har på så vis inom ramen för vår undersökning inte kunnat kontrollera om det som sägs stämmer överens med hur det ser ut i verkligheten.

Som en del slutdiskussionen bör poängteras att vi är journaliststudenter och därav kan tänkas vara präglade av samma, eller liknande normer som de journalister vi har intervjuat. Detta kan därav ha präglat studiens frågeställningar såväl som analysen av den insamlade empirin. Även

valet av teoretiskt ramverk kan diskuteras och ifrågasättas eftersom det har styrt tolkningen av materialet i den här studien. Om vi hade valt en annan utgångspunkt hade vi troligtvis hittat andra strukturer i empirin vilket hade kunnat ge andra svar på hur intervjupersonerna ser på metodval i förhållande till yrkesetiska regler. Bland annat hade det varit intressant att undersöka hur professionella ideal och utbildning påverkar journalisters syn på metodval i sin yrkesutövning. Med det sagt, hoppas vi att studiens resultat kan bidra med nya infallsvinklar när det gäller metodval i det journalistiska arbetet och hur det påverkar hela den journalistiska institutionens anseende hur man använder metoder. I nästa del ger vi förslag på hur den här studien kan vara vägledande för framtida forskning, och hur den skulle kunna se ut.

9. Förslag till vidare forskning

Under studiens gång har flera intressanta spår för framtida forskning uppdragats. Flera intervjupersoner har reflekterat kring hur medborgarjournalistik påverkar journalistikens anseende. Under en intervju exemplifierades detta genom s.k. ”mordpoddar”, som har expanderat och fått mycket uppmärksamhet den senaste tiden. Intervjupersonen som talade om det här menade att den här typen av podcasts är förpackat som en journalistisk produkt utan att skaparen tar hänsyn till journalistikens etiska riktlinjer. Exempel på detta var att man inte tagit kontakt med anhöriga innan avsnittet sändes eller att man ocensurerat tagit med ljudupptagningar där folk gråter i rättssalen eller har med mycket detaljer från obduktionen. Detta menade intervjupersonen inte var förenligt med etiska riktlinjer som de själva följer. Med bakgrund av detta anser vi att det hade varit intressant för framtida forskning att undersöka hur olika former av medborgarjournalistik påverkar journalistikens anseende.

En svaghet i studien är att den endast kan säga något om vad journalisterna säger att det gör när det kommer till metodval i arbetet. Det hade därav varit intressant att göra en deltagande observationsstudie på en eller flera redaktioner i Sverige under längre tid, för att se om deras upplevelser av att arbeta med metoder som bör användas med försiktighet stämmer överens med hur det faktiskt ter sig i praktiken. Vidare hade det även varit intressant att, i en uppföljande studie, kartlägga hur journalister förhåller sig till metodval i praktiken på svenska redaktioner, förslagsvis med en kvantitativ ansats för att få en uppfattning om hur stor del av Sveriges undersökande journalister förhåller sig till metodval. Med det sagt, hade det varit intressant att göra en jämförande studie om vilka skillnader som råder mellan etermedier och press när det kommer till metodval i förhållande till Spelregler (Journalistförbundet, 2019). Vi ansåg dock att det stod utanför den här studiens syfte och på grund av studiens omfattning och den tid vi hade

till förfogande ansåg vi inte att det var rimligt att ta oss an en sådan jämförelse.

Något som hade varit önskvärt för att styrka vår studie hade varit att skicka ut enkäter till redaktionerna om vilka metoder undersökande journalister anses ska användas med försiktighet. I enkäterna hade vi också kunnat fråga hur ofta undersökande journalister på redaktionen använder respektive metod. Detta hade man kunnat göra i kombination med de kvalitativa intervjuer vi genomförde för att få en större bredd i studien och få fram ett resultat som kan appliceras på en större mängd. På grund av tidsaspekten var även detta någonting vi inte hade möjlighet att göra även om det hade kunnat vara av intresse för studien.

10. Referenser

Bengtsson, Nicklas., & Jerre Andersson, Oskar. (2014). "Man har inte tid att sitta och fundera på om Janne Josefsson skulle dyka upp". - *En studie om socialsekreterares upplevelser av medias granskning* (Kandidatuppsats). Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet. Hämtad 2019-11-10 från <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=4936881&fileOId=4936888>

Danielson, Magnus. (2016). *Den granskande makten: Institutionell identitet och rättsnarrativ i SVT:s Uppdrag granskning* (Doktorsavhandling, Institutionen för mediestudier, 47) Malmö: Publit. Hämtad 2019-10-12 från <https://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1342556/FULLTEXT01.pdf>

Esaiasson, Peter., Gilljam, Mikael., Oscarsson, Henrik., Towns, Ann., & Wängnerud, Lena. (2017). *Metodpraktikan*. Stockholm: Wolters Kluwer Sverige AB.

Funcke, Nils. (2014). *Offentlighetsprincipen: Praktik och teori*. Lund: Studentlitteratur AB.

Hammarlin, Mia-Marie., & Wigorts Yngvesson, Susanne. (2019). Filosofiska grunder av journalistisk etik. I Karlsson, Michael., & Strömbäck, Jesper (Red.), *Handbok i journalistikforskning* (s. 89-101). Lund: Studentlitteratur AB.

Hanson, Nils. (2009). *Grävande journalistik*. Stockholm: Ordfront.

Häger, Björn. (2014). *Reporter: En grundbok i journalistik*. Lund: Studentlitteratur AB.

Journalistförbundet. (2019). *Spelregler för press, radio och tv*. Hämtad 2019-10-15 från <https://www.sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik/spelregler-press-radio-och-tv/publicitetsregler>

Kvale, Steinar., & Brinkmann, Svend. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Löfgren Nilsson, Monica. (2012). Ändamålet helgar medlen? I Asp, K (Red.), *Svenska Journalister* (s. 41-45). Kålleröd: Ineko AB.

Nationalencyklopedin (NE). (2020). *Undersökande journalistik*. Hämtad 2020-01-08 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/unders%C3%B6kande-journalisti>

Patel, Runa., & Davidson, Bo. (2019) *Forskningsmetodikens grunder - Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB.

SFS 2009:400. *Offentlighets- och sekretesslag*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Sveriges Radio AB. (2014). *Public Service-Handbok*. Hämtad 2019-11-15 från <https://sverigesradio.se/diverse/appdata/isidor/files/3113/14620.pdf>

Strömbäck, Jesper. (2003.) *Medierna som fjärde statsmakt: En studie av innebörden av begreppet granskande journalistik* (Studier i politisk kommunikation, 1). Sundsvall: Demokratiinstitutet.

Trost, Jan. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Von Krogh, Torbjörn., & Svensson, Göran. (2019). *Medieetik, mediekritik och ansvar*. I Karlsson, Michael., & Strömbäck, Jesper (Red.). *Handbok i Journalistikforskning* (s. 103-115). Lund: Studentlitteratur AB.

Yin, Robert. K. (2013). *Kvalitativ forskning - Från start till mål*. Lund: Studentlitteratur AB.

11. Bilaga 1: Intervjuguide

Intervjuguide med följdfrågor

Öppningsfrågor till intervjupersonen:

- - Alder.
- - Kön.
- - Hur och varför blev du granskande reporter?
- - Hur lång erfarenhet har du av granskande journalistik?
- - Har du någon utbildning? Vilken?
- - Vad vill du åstadkomma med din journalistik?

Erfarenhet och samhällsnytta

- Av vilka anledningar är det viktigt att granska makthavare och myndigheter?
- Hur skulle du beskriva att den granskande journalistiken gör någon slags samhällsnytta?
- Om du ser på dina egna reportage - vilken eller vilka granskningar är du mest nöjd med? Varför?
- Vad anser du har varit bäst med granskningen?
- Finns det något idag som du hade gjort annorlunda?

Metodval

- Vilka svårigheter finns det med att granska myndigheter och makthavare?
 - Vad anser du vara den största svårigheten?
- Vilka metoder anser du bör användas med försiktighet i arbetet?
- I vilka situationer kan det vara befogat att använda sig av de här metoderna? När är det inte befogat?
- Finns det något tillfälle då det i efterhand ansetts obefogat av redaktionerna?
- Om du ser till de pressetiska reglerna, vad upplever du vara det svåraste att förhålla sig till när man gör granskande journalistik?
 - Kan du ge ett exempel på när du själv ställts inför ett stort sådant dilemma (pressetiskt)?
 - Ser du några svårigheter där pressetiska regler möter granskande journalistik?
 - I vilka situationer kan det vara befogat att använda de här metoderna? När är det inte befogat?
- Hur legitimerar man som redaktör eller journalist att ha använt sådana metoder?

Den egna makten

- Vilken makt upplever du att du har som journalist?
- Vad anser du dig ha makt över?
- Hur legitimerar du den makten?
- Vad är det som gör att du anser att du har rätt att utöva den makten?

Avslutning

Finns det någonting du vill tillägga?

12. Bilaga 2: Informationsbrev

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Hej,

Våra namn är Julia Emnell och Johanna Simonsson och vi studerar på Journalistprogrammet vid Göteborgs Universitet. Vi skriver en kandidatuppsats om journalisters upplevelser av att göra granskningar och vilka metoder man använder, och det är anledningen till att vi kontaktar dig.

Vi vill genomföra en intervjustudie med verksamma granskande reportrar om hur de resonerar om metodval när man granskar makthavare och myndigheter. Detta eftersom den granskande journalistiken ofta stöter på motstånd, och journalister kan tänkas behöva använda sig av särskilda metoder för att komma åt information. Du tillfrågas härmed att delta.

Syftet med studien är att undersöka hur granskande reportrar motiverar och legitimerar sina metodval i förhållande till yrkesetiska regler.

Redaktörer och journalister i olika delar av Sverige kommer att tillfrågas om deltagande i denna intervjustudie. Det är helt frivilligt att medverka i studien och du kan när som helst avbryta din medverkan utan närmare motivering. Intervjuerna kommer att genomföras på din arbetsplats eller en annan avskild plats som du väljer. Intervjuerna beräknas ta 30–60 minuter. Intervjun kommer att spelas in och skrivas ut i text.

Den information som du lämnar kommer behandlas säkert och förvaras inlåst så att ingen obehörig kommer få ta del av den. Resultatet kommer presenteras i form av en muntlig presentation till andra studerande. När studien är färdig och godkänd kommer ett exemplar arkiveras vid Göteborgs Universitet. Inspelningarna och den utskrivna texten kommer att förstöras när uppsatsen är godkänd. Du kommer ha möjlighet att ta del av uppsatsen genom att få en kopia av arbetet.

Med Vänliga hälsningar,

Julia Emnell

Student

gusemnju@student.gu.se

0737-165130

Johanna Simonsson

Student

gussimjof@student.gu.se

0735-799199

Emil Östlund

Handledare

emil.ostlund@jmg.gu.se

031-7864971